

ΘΩΜΑ Ι. ΓΑΒΡΙΗΛΙΔΗ

ΒΕΡΓΙΩΤΙΚΑ

Τόμ. Α΄

Edit. Rollet, Lyon

VERRIA. — Panorama

Photogr. P. Zepdji

ΒΕΡΟΙΑ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

94956

AB

62678 01032

ΔΩΡΕΑ
Θωμά Γαβριηλίδου

Εξ. 19967

ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΕΡΟΙΑΣ

Αριθμός εισαγωγής 83800
Ημερομηνία εισαγωγής 4-9-98
Χειριστικός αριθμός 726.5094956 T12B

ΠΑ

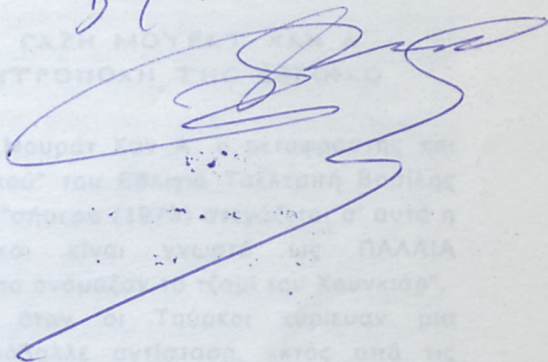
ΘΩΜΑ Ι. ΓΑΒΡΙΗΛΙΔΗΣ

ΒΕΡΓΙΩΤΙΚΑ

Τόμ. Α'

Γικ η Δυμόβη Κεντρική Βιβλιοθήκη
Βέροιας

23.7.1998

ΒΕΡΟΙΑ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

**ΟΙ ΕΥΖΑΝΤΙΝΕΣ ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ
ΠΟΥ ΕΓΙΝΑΝ ΤΖΑΜΙΑ**

ΑΠΟ ΤΟ ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΟ ΤΟΥ ΕΒΛΙΓΙΑ ΤΣΕΛΕΜΠΗ

"Συνολικά υπάρχουν δεκαέξι παλαιά τζαμιά σουλτάνων. Από όλα το τζαμί του Γαζή Μουράτ Χαν Α', μέσα στην αγορά, το τζαμί του Μουσά Τσελεμπί, γιου του Κεραυνού Χαν, ο τόπος προσευχής (ma bedgah) και το τζαμί του Φραντζή (Franci). Αυτά είναι τζαμιά που έχουν ακμάσει (μετά τη μετατροπή τους) από εκκλησιές".

Σύμφωνα με το παραπάνω απόσπασμα από το "Ταξιδιωτικό" του Τούρκου περιηγητή συγγραφέα Εβλιγιά Τσελεμπί το 1668, όταν αυτός ήρθε στη Βέροια, υπήρχαν σ' αυτήν τρία σουλτανικά παλιά τζαμιά, που, κατά τις πληροφορίες του, ήταν πιο πριν χριστιανικές εκκλησιές. Τα τζαμιά αυτά με τη σειρά που αναφέρονται στο έργο του Ε.Τ. θα μας απασχολήσουν στο σημερινό σημείωμα.

**ΤΟ ΤΖΑΜΙ ΤΟΥ ΓΑΖΗ ΜΟΥΡΑΤ ΧΑΝ Α'
Η ΕΥΖΑΝΤΙΝΗ ΜΗΤΡΟΠΟΛΗ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ**

Για το τζαμί του Γαζή Μουράτ Χαν Α' ο μεταφραστής και σχολιαστής του "Ταξιδιωτικού" του Εβλιγιά Τσελεμπί Βασίλης Δημητριάδης σημειώνει ότι "σήμερα (1973) στεγάζεται σ' αυτό η ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΕΝΩΣΙΣ και είναι γνωστό ως ΠΑΛΑΙΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ. Οι Τούρκοι το ονόμαζαν το τζαμί του Χουνκιάρ".

Όπως είναι γνωστό, όταν οι Τούρκοι κυρίευαν μια χριστιανική πόλη που πρόβαλλε αντίσταση, εκτός από τις σφαγές, τους εμπρησμούς, τους βιασμούς και τις λεηλασίες (τα παρεπόμενα των αλώσεων) μετέτρεπαν και το μητροπολιτικό της ναό σε τζαμί που έφερε το όνομα του νικητή (χουνκιάρ) σουλτάνου, όταν η άλωση γινόταν με τη συμμετοχή κάποιου

σουλτάνου. Αυτή η πράξη ήταν το επισφράγισμα της νίκης του Ισλάμ και της ήττας του Χριστιανισμού.

Από την προσωνομία λοιπόν της βυζαντινής Μητρόπολης "το τζαμί του Γαζή Μουράτ Χαν Α'" συμπεραίνουμε ότι αυτή μετατράπηκε για πρώτη φορά σε τζαμί γύρω στα 1385, όταν ο σουλτάνος αυτός κυρίεψε τη Βέροια. Αλλά η βυζαντινή Μητρόπολη της Βέροιας στα κατοπινά χρόνια ήταν περισσότερο γνωστή ως "το τζαμί του Χουνκιάρ" (δηλαδή "του νικητή" ή κατ' άλλους "της νίκης"). Επειδή ο Εβλιγιά Τσελεμπί συνήθως αποκαλεί Χυνκαρ τον Μουράτ Β' (1421-1451) στα χρόνια του οποίου έγινε η τελευταία και πιο μακροχρόνια άλωση της Βέροιας, συμπεραίνεται ότι η δεύτερη προσωνομία της βυζαντινής Μητρόπολης ως τζαμιού οφείλεται σ' αυτόν.

Είναι κρίμα η Παλιά Μητρόπολη της Βέροιας, η οποία καθαγιαστήκε με τη θυσία του εθνομάρτυρα μητροπολίτη Αρσενίου και άλλων πολλών επιφανών και αφανών Βεροιαίων, να παραμένει σαν ερειπωμένο τζαμί και έπειτα από ογδόντα έξι (τόσα θα γίνουν εφέτος) χρόνια μετά την απελευθέρωση του 1912. Κρίμα και ντροπή!

Ας απελευθερωθεί τουλάχιστο από τα διάφορα παραπλήγματα, που είναι κολλημένα επάνω της (μετά φυσικά από αποζημίωση των ιδιοκτητών), τα οποία λόγω παλαιότητας και κατασκευής, πέρα από την αταίριαστη εικόνα που δίνουν, εγκυμονούν και κινδύνους. Σημειώνεται ότι η Π. Μητρόπολη λεγόταν και Ατίκ τζαμί.

ΤΟ ΤΖΑΜΙ ΤΟΥ ΜΟΥΣΑ ΤΣΕΛΕΜΠΗ ΝΑΟΣ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΠΑΥΛΟΥ;

Η Βέροια, όπως είναι γνωστό, δεν αλώθηκε μόνο μία φορά. Αγwonίστηκε με πείσμα να μείνει ελεύθερη, γι' αυτό και οι Τούρκοι χρειάστηκε να την κυριέψουν τρεις ή και περισσότερες φορές, ώσπου να τη δαμάσουν. Μέσα στα πλαίσια αυτών των αγώνων αναδείχτηκε και η μορφή της θρυλικής ηρωίδας "Σουλτανίνας Παλαιολογίνας Βεργίνας".

Ένας λοιπόν από τους Τούρκους πορθητές της φαίνεται ότι ήταν και ο Μουσά Τσελεμπί, ο γιος του Βαγιαζίτ Κεραυνού Χαν Α΄ στα χρόνια 1410-1413, τότε που βρισκόταν στις ευρωπαϊκές κτήσεις της οθωμανικής αυτοκρατορίας, διεκδικώντας το σουλτανικό θρόνο. Βέβαια θεωρείται πιθανό η κατάκτηση αυτή να μην έγινε από τον ίδιο το Μουσά, αλλά από έναν από τους απογόνους του περίφημου Τούρκου πολέμαρχου Εβρενός, ο οποίος είχε ταχθεί με το μέρος του.

Αν η πληροφορία που μας δίνει ο Εβλιγιά Τσελεμπί (το 1668) ότι μόνο τρεις ήταν οι βυζαντινές εκκλησίες που μετατράπηκαν σε τζαμιά είναι ακριβής, εφόσον το πρώτο τζαμί με τη σειρά που τα κατέγραψε αυτός, είναι αναμφισβήτητα η παλιά Μητρόπολη και το τρίτο, το τζαμί του Franci (ή Firinci ή Kazancı κ.λπ.) ο ναός της Αγίας Παρασκευής, για τον οποίο γίνεται περισσότερος λόγος παρακάτω, τότε το δεύτερο, δηλαδή το τζαμί του Μουσά Τσελεμπί, πρέπει να ήταν ο ναός του Αποστόλου Παύλου (ή των Αγίων Αποστόλων), που βρισκόταν στην κατεξοχήν ιερή περιοχή της Βέροιας, στην περιοχή του Βήματος του Αποστόλου Παύλου, του ιδρυτή της αποστολικής Εκκλησίας της.

Στην ταύτιση του τζαμιού του Μουσά Τσελεμπί (1410-1413) με ένα τζαμί που υπήρχε στη θέση αυτού που διασώζεται ακόμη στην περιοχή του Βήματος του Αποστόλου Παύλου μάλλον βοηθά και η φράση του Ε.Τ. "ο τόπος προσευχής" που το συνοδεύει σαν προσδιορισμός, γιατί με την ίδια περίπου φράση ο Τούρκος περιηγητής και συγγραφέας, μιλώντας στη συνέχεια του "Ταξιδιωτικού" του για τους τόπους αναψυχής και ανέσεως της Βέροιας, χαρακτηρίζει μια "υποδειγματική κοιλάδα" της με κυπαρίσσια και άλλα πανύψηλα δένδρα, η οποία ταυτίζεται με την τοποθεσία του Βήματος του Αποστόλου Παύλου, τη γνωστή παλιότερα με την προσωνυμία "Τα πολλά τα κυπαρίσσια".

Βέβαια το τζαμί, που βλέπουμε σήμερα δίπλα στο Βήμα του Αποστόλου Παύλου, δε φαίνεται ως κτίσμα να ήταν παλιότερα βυζαντινός ναός. Για άγνωστους σε μας λόγους ο βυζαντινός ναός των Αγίων Αποστόλων, που μετατράπηκε σε τζαμί του Μουσά Τσελεμπί, κάποτε μάλλον κατεδαφίστηκε και με τα δικά του και άλλα υλικά χτίστηκε το διασωζόμενο τζαμί, το γνωστό

μας ως Tschailais Moschee ή Τσιάι-Λαίκ ή το τζαμί του μεντρεσέ (του Σχολείου) της πάλαι ποτέ τούρκικης συνοικίας Τσαγλαγίκ. (Μεντρεσές: αραβική λέξη=Ιεροδιδακτήριο-Ιερο-σπουδαστήριο).

Ένα μαρμάρινο ογκωνάρι της βάσης του μιναρέ "του τζαμιού του Μουσά Τσελεμπή" με τα λείψανα της αρχαίας ελληνικής επιγραφής ΒΩ...ΕΥΝ... είναι αδιάψευστος μάρτυρας ότι τα υλικά του μιναρέ και του τζαμιού (τα καλύτερα οπωσδήποτε) προέρχονται από το ΒΩΜΟ ΤΗΣ ΕΥΝΟΜΙΑΣ, που πρέπει να βρισκόταν εδώ, σ' αυτόν τον τόπο, πριν τον διαδεχθεί ο χριστιανικός ναός και πριν, πολύ πριν, φυσικά, τον καταλάβει το μουσουλμανικό τέμενος.

ΤΟ ΤΕΜΕΝΟΣ ΤΟΥ ΜΕΝΔΡΕΣΕ

Επειδή έχω τη γνώμη ότι η επιγραφή που υπάρχει στη φωτογραφία του τζαμιού του Μουσά Τσελεμπή, για το οποίο γράψαμε και στο προηγούμενο σημείωμα, ΛΑΟΣ 16.1.1998, (σ' αυτήν που συνοδεύει το σημερινό μου σημείωμα) έχει κάποια ασάφεια στη διατύπωση, θα κάνω ένα σχετικά σύντομο σχολιασμό της.

Στην επιγραφή, που βλέπουν οι φίλοι αναγνώστες πάνω στη φωτογραφία, το τέμενος φέρεται ως "Το Τέμενος Μενδρεσέ", ενώ θα έπρεπε να αποκαλείται "Το τέμενος του Μενδρεσέ", εφόσον το κτίριο αυτό λειτουργούσε ως τζαμί (τέμενος=ναός) και όχι ως Ιεροδιδακτήριο (μεντρεσές), όπως ίσως συμπεραίνεται.

Με την ευκαιρία αυτή σημειώνουμε συμπληρωματικά ότι ο Εβλιγιά Τσελεμπή, μιλώντας στο "Ταξιδιωτικό" του για τους τόπους αναψυχής και ανέσεως των ανθρώπων των διασκεδάσεων (της Βέροιας) ανάμεσα σε εικοσιέξι παραδεισένιους που υπήρχαν, λέει ότι "ο πιο περίφημος είναι ο τόπος περιπάτου (ο ονομαζόμενος) "Τζαγλαγίκ" (=Τόπος που αναβλύζει νερό κελαρύζοντας).

Στο σημείο αυτό ο μεταφραστής και σχολιαστής του έργου του Εβλιγιά Τσελεμπή, ο Β. Δημητριάδης, σημειώνει ότι "εκεί

(στο Τζαγλαγίκ) βρισκόταν παλιότερα ο ναός των Αγίων Αποστόλων και ακόμη παλαιότερα αρχαίος βωμός".

Στη συνέχεια της περιγραφής των τόπων αναψυχής και ανέσεως της Βέροιας ο Εβλιγιά Τσελεμπί μιλάει με ενθουσιασμό για έναν τόπο λατρείας, συζητήσεων και προσευχής "που όμοιός του δεν βρίσκεται άλλος στην οθωμανική αυτοκρατορία...", προσθέτοντας ότι "αυτός ο τόπος λατρείας της Βέροιας (που σύμφωνα με τον Β.Δ. πιθανόν να είναι η περιοχή του Βήματος του Α.Π.), είναι ένας μεγάλος ανοιχτός και αξιοθέατος ΜΕΝΤΡΕΣΕΣ (η υπογράμμιση δική μου).

Δεν ήταν επομένως το τέμενος της περιοχής του Βήματος του Αποστόλου Παύλου μεντρεσές, αλλά βρισκόταν κάποτε μέσα σε έναν απέραντο κήπο που έμοιαζε με υπαίθριο Σχολείο (μεντρεσέ) και αργότερα μάλλον βρισκόταν κοντά σε κάποιο κτίριο Μενδρεσέ.

Το τζαμί αυτό ο Γερμανός συγγραφέας Α. Struck το αναφέρει στο έργο του *M a k e d o n i c h e Niederlande* ως *Tshailais Moschee*, ίσως από παραφθορά του τούρκικου τοπωνύμιου της περιοχής Τζαγλαγίκ. Παραφθορά αυτού του τοπωνύμιου πρέπει να είναι και το όνομα Τσιάι-Λαίκ με το οποίο ήταν γνωστό το εν λόγω τζαμί στους παλιούς Βεργιώτες.

Είχα γράψει τα παραπάνω σχόλια όταν μου τηλεφώνησε η σεβαστή και αγαπητή μου κυρία Χρυσάνθη Μεταλλίδου, αυτή η αγέραστη Θρακιώτισσα Ραιδεστηνή, η αστείρευτη πηγή αναμνήσεων, για να μου πει ότι το προηγούμενό μου σημείωμα της είχε φέρει στη μνήμη το εξής γεγονός:

Ήταν το 1922, όταν η Βέροια είχε γεμίσει από Έλληνες Πρόσφυγες, ενώ οι Τούρκοι ακόμη δεν είχαν φύγει. Οι ξεριζωμένοι από τις πατρογονικές τους εστίες στεγάζονταν προσωρινά όπου υπήρχε διαθέσιμος χώρος σε εκκλησίες. Σχολεία, τζαμιά κ.λπ.. Δίπλα λοιπόν στο τζαμί του Βήματος του Α. Παύλου, θυμάται η κυρία Χρυσάνθη Μεταλλίδου, ότι υπήρχε ένα μακρόστενο διώροφο κτίριο κοντά σε μία σειρά από μεγάλα κυπαρίσσια. Το κτίριο αυτό, όπως και το τζαμί, ήταν γεμάτο πρόσφυγες. Σε κάποιο από τα υπόγειά του είχε αποθηκεύσει και ο πατέρας της παιδούλας τότε Χρυσάνθης την οικοσκευή, που

είχε φέρει απ' τη Ραιδεστό, την οποία έπειτα, όταν εγκαταστάθηκε σε κάποιο σπίτι με συμβουλή και βοήθεια φίλου, τη μετέφερε εκεί. Αυτή η έγκαιρη μετακόμιση υπήρξε σωτήρια, γιατί έπειτα από λίγες μέρες το διώροφο κτίριο που προαναφέραμε πήρε φωτιά και κάηκε. Τότε ήταν, που, όπως θυμάται η κυρία Χρυσάνθη, οι Τουρκάλες της γειτονιάς αναστενάζοντας έλεγαν: "Αχ! βαχ! κάηκε ο Μεντρεσέ!".

Αυτό λοιπόν ήταν το τέλος του Μεντρεσέ, που έδωσε το όνομά του στο τζαμί της περιοχής του Βήματος του Αποστόλου Παύλου, μιας από τις ωραιότερες κάποτε της Βέροιας, με λίγα αλλά όχι και αξιοκαταφρόνητα ίχνη τώρα των παλιών και "περασμένων μεγαλείων" της.

Το δόκοπο μαχαίρι της αντιπαροχής ευτυχώς δεν πρόλαβε να ολοκληρώσει το καταστρεπτικό του έργο.

ΤΟ ΤΖΑΜΙ ΤΟΥ FRANCI, Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ

Το όνομα του τρίτου τζαμιού της Βέροιας, που κατά τον Ε.Τ. ήταν προηγουμένως εκκλησία, από άλλους μελετητές του έργου του μεταφράζεται ως "Φραντζή" και από άλλους ως "Φιριντζή" ή Καζαντζή (Firinci-Kazanci).

Το τζαμί αυτό πρέπει να σημειωθεί ότι στα κτηματολογικά τεφτέρια του 1911 αναγράφεται ως Kazakci (Καζακτσή), ενώ παράλληλα ήταν γνωστό και ως "το τζαμί της Μελίκης" και "το τζαμί της Αρκούδας".

Τα πολλά του ονόματα και η θέση του, σαν έμβολο, στον χριστιανικό τομέα της τουρκοκρατούμενης Βέροιας, οπωσδήποτε κεντρίζουν την περιέργεια του ερευνητή, που θα ήθελε να μάθει πότε και από ποιόν σουλτάνο ή άλλον Τούρκο πολέμαρχο αλώθηκε ο ναός της Αγίας Παρασκευής, αυτός που θα πρέπει να ήταν η τρίτη σε μέγεθος και ομορφιά εκκλησία της Βέροιας, για να τη ζηλέψουν οι Τούρκοι και να τη διαλέξουν ανάμεσα σε τόσες άλλες που υπήρχαν.

Η περιέργεια γύρω από τις περιπέτειες του ναού της Αγίας Παρασκευής, που μετατράπηκε σε τζαμί, μεγαλώνει και από μια

πληροφορία, σύμφωνα με την οποία, όταν το τζαμί αυτό κατεδαφίστηκε γύρω στα 1920, βρέθηκαν στο οικόπεδό του τα θεμέλια αρχαίου ναού.

Οι ελπίδες να βρεθούν κάποιες απαντήσεις στα ερωτηματικά που απομένουν στηρίζονται πια μόνο σε κάποια αρχεία τουρκικά ή ελληνικά, που ίσως δεν έχουν ακόμη ερευνηθεί ή δεν έγιναν γνωστά.

ΦΡΑΝΤΖΗ Η ΦΙΡΙΝΤΖΗ;

Θα πρέπει πάντως να σημειωθεί ότι αν το όνομα, με το οποίο προσδιορίζει ο Εβλιγιά Τσελεμπή το τρίτο τζαμί της Βέροιας, που είχε προέλθει από μετατροπή χριστιανικής εκκλησίας, διαβαστεί ως Φραντζή, δεν μας διαφωτίζει, γιατί δεν έχει καμιά σχέση με την εκκλησία που είχε κτίσει στη Βέροια ο παππούς του Γεωργίου Φραντζή ή Σφραντζή, εφόσον εκείνη ήταν αφιερωμένη στον Άγιο Νικόλαο και όχι στην Αγία Παρασκευή και είχε παραμείνει ως την κατεδάφισή της (γύρω στα 1906) στα χέρια των Ελλήνων. Αν όμως μεταγραφεί ως Φιριντζή, τότε με κάθε βέβαια επιφύλαξη θα μπορούσε να λεχθεί ότι η μετατροπή που μας προβληματίζει έγινε γύρω στα 1418, τότε που Διοικητής της Βέροιας ήταν ένας Τούρκος με το όνομα Firuz, γνωστός στους βυζαντινούς ως Θερίζης.

ΤΟ ΛΕΟΝΤΑΡΙ ΠΟΥ ΘΕΩΡΗΘΗΚΕ ΑΡΚΟΥΔΑ...

Το Φιριντζή ή Καζαντζή ή Καζακτσή τζαμί βρισκόταν στη συμβολή της παρόδου Πλατάνων και της οδού Ν. Καβαδία, λίγα μόνο μέτρα (βορειοδυτικά) της Κεντρικής οδού της Βέροιας, εκεί σιμά που ακόμη υπάρχει ένας παλιός τοίχος με έναν μαρμάρινο κρουνό κοντά στα θεμέλιά του, μάρτυρα ότι από εδώ περνούσε νερό, μια "μπουντουβάγια". Κάπου εδώ είχε ξεμείνει και ένα κακοπαθημένο μαρμάρινο λεοντάρι (τώρα καμαρώνει στην είσοδο του αρχαιολογικού μουσείου της Βέροιας μέσα σε μυρωδάτες λεβάντες) που πάνω του οι

γυναίκες της γειτονιάς κοπάνιζαν τα ρούχα τους, όταν τα έπλεναν στην παραρέουσα μπουντουβάγια.

Κάποιοι παλιοί Βεργιώτες πίστευαν ότι το Φιριντζή τζαμί είχε πάρει την προσωνυμία "το τζαμί της Αρκούδας" από κάποια παρεξήγηση, επειδή δηλαδή ο κόσμος περνούσε το αρχαίο παραμορφωμένο μαρμάρينو λεοντάρι, που βρισκόταν εκεί κοντά, για αρκούδα. Υπήρχαν όμως και κάποιοι παλιοί Βεργιώτες, όπως ο κ. Γεώργιος Λιακόπουλος, που πίστευαν ότι το τζαμί ονομαζόταν έτσι, επειδή πράγματι υπήρχε κάποια αρκούδα που κατοικούσε μέσα του και ο κόσμος την έβλεπε να βγαίνει απ' αυτό και να χάνεται. (Ήταν δηλαδή κατοικία ενός θηρίου...).

"Όταν οι Τούρκοι χάλασαν την παλιά εκκλησιά της Αγίας Ιερουσαλήμ (;) και άρχισαν να χτίζουν τζαμί, που δεν το τελείωσαν, οι παλιοί έβλεπαν την αρκούδα που έβγινιν και χάνουνταν...". Αυτά μου είχε πει πριν από χρόνια ο αγαπητός και σεβαστός μου κύριος Γιώργος Λιακόπουλος, αστείρευτη πηγή αναμνήσεων και παραδόσεων. Ας σημειωθεί ότι ο ναός της Αγίας Ιερουσαλήμ δεν ήταν και πολύ μακριά από το τζαμί της Αρκούδας.

ΤΟ ΤΖΑΜΙ ΤΗΣ ΜΕΛΙΚΗΣ

Έχω τη γνώμη, ότι δεν αποκλείεται η προσωνυμία "το τζαμί της Μελίκης" να έχει προέλευση ελληνική, όπως και η προσωνυμία "το τζαμί της αρκούδας", για την οποία γράψαμε πιο πάνω. Μπορεί δηλαδή η προσωνυμία να ήταν προηγουμένως σχετική με την εκκλησία της Αγίας Παρασκευής, πριν αυτή γίνει τζαμί, αν υποθέσουμε ότι κτίτοράς της ήταν κάποιος ονομαζόμενος Μελίκης.

Είναι γνωστό ότι στη βυζαντινή Βέροια, στο δεύτερο μισό του 13ου και στο πρώτο του 14ου αιώνα ζούσε ένας μεγάλος άρχοντας, ο Αστραπύρης Μελίκης, στον οποίο κατά μία πολύ πιθανή εκδοχή οφείλει το όνομά της η Μελίκη Ημαθίας, της οποίας η περιοχή ήταν ζευγηλατείο, αγρόκτημά του.

Θα μπορούσε βέβαια η εκκλησία να είχε χτισθεί από κάποια γυναίκα. Δεν συζητούμε όμως αυτή την περίπτωση, γιατί δεν έχουμε συναντήσει το όνομα αυτό ως γυναικείο.

ΝΑΟΣ ΤΗΣ ΜΥΛΙΤΤΑΣ;

Ίσως όμως να μην πρέπει να αγνοήσουμε και την πληροφορία ότι, όταν το 1920 κατεδαφίστηκε η εκκλησία της Αγίας Παρασκευής (το τζαμί της Μελίκης), βρέθηκαν τα θεμέλια αρχαίου ναού, γιατί η πληροφορία αυτή μαζί με την παρουσία στον ίδιο χώρο του αρχαίου μαρμάρινου λεονταριού (Αρκούδας) και την ανακάλυψη στην ίδια περιοχή του θαυμάσιου κορμού μαρμάρινου αγάλματος της Αναδυομένης Αφροδίτης από τον Γάλλο συγγραφέα του 19ου αι. Delacoulouche είναι κάτι παραπάνω από αποκαλυπτική, αν θυμηθούμε επιπλέον ότι η Αφροδίτη στα λατινικά ονομάζεται Venus (γεν. Veneris) και στο ιδίωμα των Ελληνόβλαχων η (Αγία) Παρασκευή λέγεται (Αγία) Viniri (Αγία Αφροδίτη;) (Βίνιρι).

Αν μαζί με όσα προαναφέρθηκαν λάβουμε υπόψη μας ότι στα Ελληνιστικά και Ελληνορωμαϊκά χρόνια "η εισαγωγή" θεοτήτων, από την Ανατολή κυρίως, ήταν κάτι το πολύ συνηθισμένο, δεν θα μας παραξένευε αν μαθαίναμε ότι εκτός από τη Σύρια Θεά Ατάργατη, που λατρευόταν στα χρόνια του Λουκιανού στη Βέροια, λατρευόταν και η γνωστή στη Βαβυλώνα Θεά Μύλιττα.

Υπενθυμίζεται ότι οι δύο αυτές ανατολίτισσες θεές, η Ατάργατη και η Μύλιττα, ήταν αντίστοιχες "της Ελληνίδας Αφροδίτης".

ΜΕΛΙΤΗ ΟΥΖΥΓΟΣ ΗΡΑΚΛΗ

Για την ιστορία του πράγματος σημειώνεται, ότι Μελίτη ονομαζόταν και μια από τις συζύγους του ήρωα των Πανελλήνων και γενάρχη της μακεδονικής δυναστείας των Τημενιδών, του Ηρακλή.

Ο Ηρακλής, που, όπως είναι γνωστό, λατρευόταν στη Βέροια ως Κυναγίδας και στις Αιγές (σημερινή Βεργίνα) ως πατρώος, σε έναν δήμο της Αττικής, το δήμο Μελίτης (περιοχή Θησείου-ναού του Ηφαίστου) λατρευόταν ως Αλεξίκακος.

Το όνομα Μελίτη με τη μορφή Μελίτα αναφέρεται σε επιγραφή βωμού της Διγέας ή Δειγαίας Αρτέμιδας, ο οποίος βρέθηκε στο Μετόχι, κοντά στη Βεργίνα. Το γεγονός αυτό οπωσδήποτε μαρτυρεί ότι ήταν γνωστό στην Ημαθία και μαζί μ' αυτό πιθανότατα και η σύζυγος του Ηρακλή που προαναφέρθηκε.

Αν σωζόταν το τζαμί της Μελίκης -ο βυζαντινός ναός της Αγίας Παρασκευής- ίσως η έρευνα για την ταυτότητά του να γινόταν πιο εύκολη. Αλλά... αμαρτίαι προγενεστέρων παιδεύουσι μεταγενεστέρους.

ΛΑΟΣ, 16,21-1-1998

ΤΑ ΜΟΥΓΟΥΛΜΑΝΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ

Εκτός από τα τρία τζαμιά, που πιο πριν ήταν χριστιανικές εκκλησίες και ήταν το θέμα των προηγούμενων δύο σημειωμάτων μας, θα μας απασχολήσουν στο σημερινό μας σημείωμα και άλλα δύο επώνυμα τζαμιά, από τα τέσσερα που αναφέρει ο Εβλιγιά Τσελεμπή, όπως (στη συνέχεια) και κάποια άλλα κτίρια της τουρκοκρατούμενης Βέροιας, του 1668, των οποίων κτήτορες ή κτίτορες ήταν κάποιοι μουσουλμάνοι που έφεραν το όνομα Σινάν.

Τα τέσσερα επώνυμα τζαμιά με τη σειρά που τα κατέγραψε ο Τούρκος περιηγητής του 17ου αι. είναι τα εξής: 1. Το τζαμί του Μουφτή, 2. του Μαχμούτ Εφέντη, 3. του Εμίρ Τσελεμπή και 4. του Τσελεμπή Σινάν Μπέη.

ΤΟ ΤΖΑΜΙ ΤΟΥ ΜΑΧΜΟΥΤ ΕΦΕΝΤΗ

Το τζαμί του Μαχμούτ Εφέντη πρέπει να είναι αυτό που είναι χτισμένο πάνω στον πρόβολο του νότιου τείχους της

Βέροιας, στην περιοχή της εκκλησίας της "Παναγιάς (Αγίου Σάββα) της Κυριώτισσας". Απέναντί του (νότια) υπήρχε ένας από τους πέντε κατά τον Εβλιγιά Τσελεμπή τεκέδες (μοναστήρια δερβίσηδων) της Βέροιας από τους γνωστούς ως "τεκές του Μπαμπά ή του Παπά". Κοντά του είναι ο ερειπωμένος από πυρκαγιά "μύλος του Μάρκου", που μεταμορφώνεται στις μέρες μας σε βυζαντινό Μουσείο (Μπαμπάς από το ελλ. πάππας=πατέρας).

Για το τζαμί αυτό, που τώρα είναι ιδιωτική κατοικία, αλλά παλιότερα ήταν γνωστό ως "Μπογιαλί τζαμί", είχα την πληροφορία ότι από κάποιους λεγόταν και τζαμί του Μαχμούτ Τσελεμπή.

Η πληροφορία αυτή και το γεγονός ότι οι λέξεις τσελεμπής και εφέντης (λ. ελλ. αφέντης) στα τουρκικά κάποιας εποχής έχουν το ίδιο νόημα, με οδήγησαν στο συμπέρασμα, που, όπως φαίνεται, δεν είναι απόλυτα βέβαιο, ότι πρόκειται δηλ. για το τζαμί του Μαχμούτ Εφέντη, που μνημονεύει στο Ταξιδιωτικό του ο Εβλιγιά Τσελεμπή.

Ας σημειωθεί ότι στην περιοχή του τζαμιού αυτού υπήρχε μια από τις δευτερεύουσες πύλες των τειχών της Βέροιας, ότι από αυτήν την πλευρά λέγεται ότι μπήκαν οι Τούρκοι σε μια από τις αλώσεις της πόλης και ότι κοντά στα θεμέλια των τειχών μέσα σε πέτρες και χώματα βρέθηκαν ανθρώπινα οστά και σπαθί. Είναι με άλλα λόγια ένας τόπος με πολύ ενδιαφέρον.

ΤΟ ΤΖΑΜΙ ΤΟΥ ΤΣΕΛΕΜΠΗ ΣΙΝΑΝ ΜΠΕΗ

Το τζαμί του Τσελεμπή Σινάν Μπέη φαίνεται ότι άρεσε περισσότερο απ' όλα τα τεμένη της τουρκοκρατούμενης Βέροιας στον Εβλιγιά Τσελεμπή, γι' αυτό και του αφιερώνει περισσότερες γραμμές που τις μεταφέρω στη συνέχεια, αλλάζοντας λίγο τη σειρά και παρεμβάλλοντας μερικά σχόλια.

"Αυτό το όμορφο τζαμί έχει έναν μολυβένιο τρούλο". Αυτή η πρόταση με την πληροφορία για τον μολυβοσκεπαστο, μάλλον, τρούλο, μαζί με μια πληροφορία από τα κτηματολογικά τεφτέρια της Βέροιας των τελευταίων χρόνων του 19ου αι., σύμφωνα με την οποία η περιοχή από το Ζαχαροπλαστείο του Σερεμέτη προς

το Ρολόι, στην οποία βρίσκεται και το τζαμί που μας απασχολεί, το γνωστό ως "Ορτά τζαμί" (=κεντρικό τζαμί), ανήκε στη μουσουλμανική συνοικία "Σινάν Μπέη", με κάνει να πιστεύω ότι το "Ορτά τζαμί" δεν είναι άλλο από το τζαμί του Τσελεμπή Σινάν Μπέη και ότι σ' αυτό οφείλεται το όνομα της συνοικίας που προαναφέρθηκε (συνοικία Σινάν Μπέη).

Στον χορταριασμένο τώρα τρούλο του "Ορτά τζαμιού", ο οποίος συναγωνίζεται τους "κρεμαστούς κήπους της Βαβυλώνας", της στέγης του Αγίου Παντοκράτορα (οδός Μητροπόλεως) υπάρχουν ακόμη ίχνη από τα φύλλα του μολυβιού, που κάποτε τον σκέπαζαν και που κάποια "ζωηρά παιδιά", όπως μου είπε ο αγαπητός φίλος κ. Κώστας Κάκαρης, στα χρόνια της φτώχειας και της μιζέριας (γύρω στα 1950) ανέβηκαν και τα ξήλωσαν για να τα πουλήσουν και να εξασφαλίσουν το χαρτζιλίκι τους...

Το γεγονός αυτό μου θύμισε την απάντηση ενός "Τούρκου" ξεναγού, Κοζανίτικης καταγωγής, στην Κωνσταντινούπολη, το 1974. Όταν τον ρώτησα, αν κάποια μισοφέγγαρα που έβλεπα σε τζαμιά ήταν, όπως έδειχναν, χρυσά, "α μπαί!" μου απάντησε, "είναι ψεύτικα, αν ήταν αληθινά χρυσά, θα σκαρφάλουναν κι θα τα έκλιφταν!".

"Στην αυλή του (συνεχίζει ο Εβλιγιά Τσελεμπή) υπάρχει ένα θεοποίητο πανύψηλο πλατάνι, που πέντε άντρες το αγκαλιάζουν δίνοντας τα χέρια τους ο ένας στον άλλο. Είναι ένα δέντρο πελώριο σαν το πλατάνι, που βρίσκεται στο κιάσκι της συντεχνίας στην άκρη της τάφρου του κάστρου της Κω μέσα στην Ασπρη Θάλασσα (=Αιγαίο Πέλαγος)".

Ποιά πολυκατοικία άραγε έφαγε το θεοποίητο αυτό πανύψηλο πλατάνι της Βέροιας, που συναγωνιζόταν τον, σωζόμενο και σήμερα ευτυχώς, πλάτανο του Πατέρα της Ιατρικής Ιπποκράτη, της Κω;

Γλύτωσε, παρατρίχα βέβαια, ο ιερός πλάτανος της βυζαντινής μητρόπολης, έστω και άγρια κλαδεμένος, ο οποίος σηματοδοτεί, όπως φαίνεται, μία αλυσίδα από πλατάνια που πρέπει να υψώνονταν στις όχθες ενός αγωγίου (μπουντου-βάγιας), το οποίο, ξεκινώντας απ' την περιοχή "των πολλών κυπαρισσιών" του Βήματος του Αποστόλου Παύλου και από τη

γειτονική περιοχή "της πόρτας του νερού" και περνώντας απ' την πλατεία και την οδό Πλατάνων, όπου και το "τζαμί της Αρκούδας", κατέληγε κάπου στον Τριπόταμο με διάφορες διακλαδώσεις φυσικά.

Δεν πρέπει βέβαια να λησμονούμε ότι κοντά στον ιερό πλάτανο της βυζαντινής μητρόπολης της Βέροιας και κάτω από το ευρισκόμενο εκεί παραδοσιακό καφενείο υπάρχουν τα λείψανα της μοναδικής σωζόμενης βυζαντινής κινστήρνας (υδατοδεξαμενής) της Βέροιας.

Αλλά ας γυρίσουμε πάλι στο "Ταξιδιωτικό" του Εβλιγιά Τσελεμπί και ας ολοκληρώσουμε, βάζοντας τελευταία τα λόγια, με τα οποία αυτός αρχίζει να μιλά για το τζαμί του Τσελεμπί Σινάν Μπέη:

"Επάνω από την πύλη του τζαμιού του Τσελεμπί Σινάν Μπέη υπάρχει το εξής χρονόγραμμα: "Ο Θεός ας το καλύψει με ευλογίες. Χρονόγραμμα: Ο Θεός δέχθηκε το θαύρεστο έργο τους και το ευλόγησε. Έτος ()".

Υπενθυμίζεται ότι το άθροισμα της αριθμητικής αξίας των γραμμάτων του χρονογράμματος αυτού μας δίνει τη χρονολογία (τη μουσουλμανική) 896, που αντιστοιχεί με τη χριστιανική 14.11.1490 - 3.11.1491.

Αν το "Ορτά τζαμί" είναι πράγματι το τζαμί του Τσελεμπί Σινάν Μπέη, πράγμα που φαίνεται πάρα πολύ πιθανό, είναι χτίσμα της τελευταίας δεκαετίας του 15ου αιώνα, του αιώνα της άλωσης της Κωνσταντινούπολης, της Θεσσαλονίκης και... της Βέροιας.

Αλλά, όπως και να έχουν τα πράγματα, το Ορτά τζαμί είναι ένα από τα πιο αξιόλογα, από αρχιτεκτονική άποψη, μνημεία της εποχής της τουρκοκρατίας στη Βέροια και πρέπει να αναστηλωθεί, πριν καταρρεύσει, και να γίνει επισκέψιμο.

Είναι χτισμένο από πωρόλιθους και μάρμαρα προερχόμενα από παλιότερα ασφαλώς χτίσματα βυζαντινά και αρχαία. Ψηλά, κάπου κοντά στην οχταγωνική βάση του τρούλου, στην ανατολική πλευρά, υπάρχει ένα μάρμαρο στο οποίο διατηρούνται κάποια γράμματα κεφαλαία, απολειφάδια αρχαίας ελληνικής επιγραφής, τοποθετημένα ανάποδα. Πρόκειται μάλλον για τα γράμματα -ΚΙΚ-. Ίσως κάποιος Έλληνας χτίστης,

βάζοντας σε κείνη τη θέση την απροσπέλαστη, αυτό το σπάραγμα της ελληνικής ταυτότητας, ήθελε να στείλει ένα μήνυμα στους ομοεθνείς του, σε όσους άνοιγαν τα μάτια τους και κοιτούσαν ψηλά και μπορούσαν να δουν και να σκεφτούν σκλάβοι ή ελεύθεροι...

Το "Ορτά τζαμί" είχε κάποτε ένα εντυπωσιακό πρόπυλο με αρχαίες μαρμάρινες αράβδωτες κολώνες μπροστά στη βόρεια είσοδό του. Τα μάρμαρα υπάρχουν, άλλα όρθια και άλλα ξαπλωμένα στη γη. Θα μπορούσαν να αναστηλωθούν στην ανατολική πλευρά, εφόσον στη βόρεια δεν θα εξυπηρετούσαν κανένα σκοπό πια, λόγω νεότερων οικοδομημάτων. Μια αλλαγή με την παρουσία ενός σχεδίου με την αυθεντική μορφή του μνημείου δεν νομίζω ότι θα έκανε κακό. Εκείνο που προέχει είναι η σωτηρία και η προβολή και η κάποια σωστή χρήση του μνημείου. Η σημερινή του κατάσταση είναι απαράδεκτη, όπως φυσικά και εκείνη της Βυζαντινής Μητρόπολης και του τζαμιού του Βήματος του Απ. Παύλου.

ΤΟ ΦΙΡΙΝΤΖΗ ΤΖΑΜΙ

Από το σημείωμα της 21.1.98 το σχετικό με το Φιριντζή ή Καζαντζή ή Καζακτσή τζαμί, το οποίο σύμφωνα με τον Εβλιγιά Τσελεμπή είχε προέλθει από μετατροπή σε τέμενος χριστιανικής εκκλησίας (της Αγίας Παρασκευής) δεν θα έπρεπε οπωσδήποτε να παραλειφθεί αυτό που αναφέρει ο Αν. Εμ. Χριστοδούλου στο βιβλίο του "Ιστορία της Βέροιας", ότι δηλαδή η εκκλησία της Αγίας Παρασκευής (τζαμί) ήταν ανάμεσα σε κείνες που κήκαν και ερειπώθηκαν από την πυρκαγιά του 1864.

Το ότι ο ναός της "Αγίας Παρασκευής", ενώ ήταν για αιώνες, όπως φαίνεται, τζαμί, μετά την καταστροφή του από την πυρκαγιά του 1864 λογαριαζόταν μαζί με τις ερειπωμένες χριστιανικές εκκλησίες, μαρτυρεί με σιγουριά πως είχε διατηρήσει τα αρχικά του χαρακτηριστικά γνωρίσματα και δεν είχε αντικατασταθεί στο μεταξύ χρονικό διάστημα από τουρκικό κατασκεύασμα, όπως φαίνεται ότι έγινε με την εκκλησία των Αγίων Αποστόλων, που είχε μετατραπεί σε τζαμί από το Μουσά Τσελεμπή (1410-1413).

Όπως όμως έγινε με αρκετές από τις εκκλησιές της Βέροιας, που έπειτα από την καταστροφή τους από την πυρκαγιά του 1864 έμειναν για πολλά χρόνια ερείπια, έτσι φαίνεται ότι έγινε και με το Φιριντζή τζαμί, το οποίο, σύμφωνα με τα λεγόμενα του κ. Γ. Λιακόπουλου, που προσημειώθηκαν (ΛΑΟΣ 21.1.1998) δεν πρόλαβε να ξαναχτιστεί και το 1920... κατεδαφίστηκε.

Στα χρόνια που έμενε ερείπιο και "υπό ανέγερσιν" (1864-1920) φαίνεται ότι δημιουργήθηκε ο θρύλος για την εμφάνιση της αρκούδας, ο οποίος του κόλλησε και τη σχετική προσωνυμία "το τζαμί της Αρκούδας".

Από την πυρκαγιά του 1864 μαζί με το "Φιριντζί τζαμί" είχαν καεί και άλλες εκκλησίες και εκείνη της Αγίας Ιερουσαλήμ, που βρισκόταν λίγες μόνο δεκάδες μέτρα βορειοανατολικά του. Ίσως σ' αυτή τη γειτνίαση να οφείλεται το κάποιο μπέρδεμα γύρω από το όνομα της Αγίας, που η εκκλησιά της μετατράπηκε σε τζαμί (Αγ. Παρασκευή ή Ιερουσαλήμ;).

Όπωςδήποτε θα ήταν πολύ τολμηρό, αν υποθέταμε ότι ο θρύλος για την αρκούδα, που δήθεν κατοικούσε μέσα στο Φιριντζή τζαμί και που ο κόσμος την έβλεπε που έβγαινε και χάνονταν..., είχε τόσο βαθιές ρίζες, αν και τίποτε δεν μπορεί να αποκλειστεί, ώστε να φτάνει ως τα παλιά εκείνα χρόνια, που η Βέροια, γύρω στα 1418 ή 1444 κυβερνώνταν από έναν Τούρκο διοικητή, τον Φιρούζ, που οι βυζαντινοί τον έλεγαν Θερίζη, ο οποίος την χρησιμοποιούσε ως ορμητήριο για εκστρατείες του...

Είναι τολμηρό, αλλά δεν είναι και εντελώς απίθανο για τους Βεργιώτες, οι οποίοι αποδείχτηκαν καταπληκτικοί στον τομέα της δημιουργίας και διατήρησης παραδόσεων.

Παραδείγματα χαρακτηριστικά εκτός από τη διαφύλαξη του ονόματος της πόλης τους της Βέροιας, οι μνήμες γύρω από το πέραςμα του Αποστόλου Παύλου (1ος αιώνας) και ο θρύλος ο σχετικός με την Σουλτανίνα Παλαιολογίνα "Βασίλισσα Βεργίνα", τον προδότη Χατζηκατβία και τον εθνομάρτυρα Δεσπότη.

ΚΤΙΡΙΑ ΓΙΝΑΝ ΟΤΗ ΒΕΡΟΙΑ

Από τα κτίρια της Βέροιας, που ανήκαν γύρω στα 1668 σε Τούρκους, είτε ως ιδιοκτησίες είτε ως αρχιτεκτονικά δημιου-

γήματα, αρκετά αποδίδονται από τον Εβλιγιά Τσελεμπή σε κάποιους που έφεραν το όνομα Σινάν, όνομα που στην οθωμανική αυτοκρατορία είχε γίνει θρυλικό, χάρη στον κορυφαίο αρχιτέκτονα, ελληνικής καταγωγής, τον Σινάν Μιμάρ (1489-1588).

Οι μνημονευόμενοι από τον Εβλιγιά Τσελεμπή "Σινάν" της Βέροιας είναι οι εξής: 1. Τσελεμπή Σινάν Μπέης, 2. Σινάν Μπέης, 3. Σινάν Τuzci (Αλατάς), 4. Σινάν Μπέης Σουλτάν.

Επειδή μερικά από τα κτίρια "Σινάν" ταυτίζονται με σιγουριά με διασωζόμενα ως τις μέρες μας και επειδή κάποιων από αυτά τα σχέδια δεν αποκλείεται να ανήκουν στον κορυφαίο αρχιτέκτονα, που προαναφέρθηκε, τα καταγράφω παρακάτω σαν πρόκληση για μεγαλύτερη έρευνα.

1. Το τζαμί του Τσελεμπή Σινάν Μπέη (1490-1491).

Γι' αυτό γράψαμε σε προηγούμενο σημείωμα, ΛΑΟΣ 24.1.1998.

2. ΤΟ ΔΙΠΛΟ ΛΟΥΤΡΟ ΤΟΥ ΣΙΝΑΝ ΤΟΥ ΑΛΑΤΑ

Το σύμπλεγμα των κτιρίων των λουτρών του Σινάν Τuzci (Αλατά) είναι τώρα γνωστό ως "Τα δίδυμα Λουτρά".

Σύμφωνα με γραπτή μαρτυρία "Τα Δίδυμα Λουτρά" χρειάστηκαν επισκευές το 1640. Επομένως είναι αρχαιότερα από αυτήν τη χρονολογία.

Επειδή ο λαός της Βέροιας δεν πολυμάθαινε, όπως φαίνεται, τουρκικά, η παραφθορά των τούρκικων ονομάτων δεν ήταν κάτι το σπάνιο. Μαρτυρίες το "Τσαγλαγίκ" και το "Tuzci Hamam" που έγινε "Τσις Χαμάμ!". Έτσι "Τσις Χαμάμ" έλεγαν οι παλιοί Βεργιώτες τα Δίδυμα Λουτρά.

3. Το πτωχοκομείο του Σινάν Μπέη (αγνοείται η τύχη του).

4. Το μπεζεστένι (η κλειστή αγορά) του Τσελεμπή Σινάν Μπέη με έξι τρούλους και σιδερένια πόρτα. Μπορεί να ήταν εκείνο που κάηκε το 1864.

5. Η ΜΟΝΟΤΟΞΗ ΓΕΦΥΡΑ ΤΟΥ ΣΙΝΑΝ ΜΠΕΗ

Στο ταξιδιωτικό του ο Εβλιγιά Τσελεμπή πλέκει το εγκώμιο και του Βερμίου, το οποίο αποκαλεί "θερινή βοσκή της Νάουσας" και ανάμεσα στα άλλα γράφει ότι από αυτό πηγάζει το νερό (του Τριποτάμου) "που κατεβαίνοντας διαμοιράζεται και διοχετεύεται σε όλα τα φιλανθρωπικά ιδρύματα της πόλης και

περνά επίσης κάτω από την υποδειγματική γέφυρα του Σινάν Μπέη". Της υποδειγματικής αυτής γέφυρας του δημοσίου δρόμου το χρονόγραμμα, που είναι το τελευταίο ημιστίχιο, είναι το εξής: "Είναι αλήθεια ότι η όμορφη γέφυρα έγινε υψηλή και γερή, έτος 994" (994=25.12.1585 - 11.12.1586). "Βάζοντας τα δυνατά του ο πρόγονος αρχιτέκτονας (συνεχίζει ο Ε.Τ.) έκανε την υποδειγματική αυτή γέφυρα ένα θέαμα χτίζοντάς την με ένα τόξο από τον ένα βράχο στον άλλο... Φαίνεται μικρή, αλλά θα είναι όση και η γέφυρα του Μόσταρ... Μοιάζει σαν ένα ουράνιο τόξο υψηλό σαράντα οργιές. Είναι μια περίτεχνη, αξιοθαύμαστη γέφυρα".

Έπειτα από το εντυπωσιακό αυτό εγκώμιο της βεργιώτικης γέφυρας του Σινάν Μπέη δεν μπορεί παρά να θλίβεται κάποιος για την απώλειά της, αν ήταν μια από εκείνες που παραμαζεύτηκαν (αφανίστηκαν) από τη σαρωτική πλημμύρα του 1935.

Μπορεί όμως η καμαρωτή γέφυρα του Σινάν Μπέη να αποδείχτηκε πραγματικά υποδειγματική και να είναι η μοναδική σωζόμενη από τις παλιές γέφυρες, η μονότοξη καμαρωτή γέφυρα του Τριπόταμου, η γνωστή και ως "Καραχμέτη".

Βέβαια, ας μη νομίσει κάποιος ότι η καμαρωτή γέφυρα του Σινάν Μπέη ξέφυγε απείραχτη την πλημμύρα του 1935. Αυτόπτες μάρτυρες όπως ο σεβαστός και αγαπητός μου φίλος, ο κυρ Γιάννης Αλεξιάδης, μαρτυρούν ότι μόνο η υποδειγματική της καμάρα, η "φυτεμένη στους βράχους των οχθών", έμεινε στη θέση της. Όλο το άλλο υλικό μαζί και η πέτρα που έφερε το χρονόγραμμά της, αν πράγματι υπήρχε κάποια τέτοια πέτρα ακόμη, το πήρε το ποτάμι.

Να σημειωθεί ότι από τις υπόλοιπες τέσσερις γέφυρες του Τριποτάμου, που θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν βεργιώτικες, οι δύο, οι πιο μεγάλες, "η γέφυρα του Φούρναρη" στη σημερινή οδό Δήμητρας και η "γέφυρα του Σταυρού ή του Χατζηκάβουρα" στην περιοχή που γίνεται ο Αγιασμός των υδάτων τα Φώτα, ήταν δίτοξες, ενώ οι άλλες δύο οι μικρότερες, "η γέφυρα της Μπαρμπούτας" και "η γέφυρα της Βασίλισσας Βεργίνας" ήταν απλές ξύλινες.

6. Ο ΤΑΦΟΣ ΤΟΥ ΣΙΝΑΝ ΜΠΕΗ ΣΟΥΛΤΑΝ

Στην τουρκοκρατούμενη Βέροια, την Καρα-Φέργια, υπήρχαν και κάποιοι τόποι προσκυνήματος, τάφοι συνήθως οσίων

μωαμεθανών, όπως για παράδειγμα ήταν ο τάφος του Χασάν Μπαμπά Σουλτάν με ένα πάρα πολύ μεγάλο πλατάνι κοντά του (ίσως ήταν ο τάφος που υπήρχε στον τεκέ του Μπαμπά, που βρισκόταν εκεί που τώρα υψώνεται η πολυκατοικία "Ιωσηφίδη" απέναντι από το Μπογιαλή τζαμί-περιοχή Π. Κυριώτισσας-Αγίου Σάββα), και (όπως ήταν) ο τάφος του Σινάν Μπέη Σουλτάν. Ο τίτλος "sultan" οδηγεί μάλλον στο συμπέρασμα ότι ο Σινάν αυτός ήταν ένας από τους σεΐχηδες των δερβίσηδων, όπως, φυσικά, και ο Χασάν Μπαμπά Σουλτάν.

7. Ο ΤΑΦΟΣ ΤΟΥ ΠΟΙΗΤΗ ΑΧΗ ΤΣΕΛΕΜΠΗ

Στο μουσουλμανικό νεκροταφείο της Βέροιας, σύμφωνα με τον Εβλιγιά Τσελεμπή, ήταν θαμμένος και ένας από τους σουλτάνους (=κορυφαίους) των Τούρκων ποιητών, ο Αχή Τσελεμπή, ο οποίος πέθανε εδώ ως καθηγητής μεντρεσέ (ιεροδιδασκτρίου) το 1517. Το καλύτερο ποίημά του, κατά τον Εβλιγιά Τσελεμπή, είχε τον τίτλο "Ομορφιά και Καρδιά".

Από τα μουσουλμανικά κτίρια, που υπήρχαν στη Βέροια, και απ' όσα λέει γι' αυτά και τους ομοθρήσκους του ο Εβλιγιά Τσελεμπή συμπεραίνουμε ότι οι Μουσουλμάνοι κάτοικοι της πανάρχαιας αυτής ελληνικής πόλης προσπαθούσαν να φανούν αντάξιοι της και εφάμιλλοι των Βυζαντινών και των συγχρόνων τους Βεροιέων Ρωμιών Ραγιάδων.

Βέβαια ο Εβλιγιά Τσελεμπή δεν λέει τίποτε για τις βυζαντινές εκκλησιές που λειτουργούσαν στην πόλη, όταν την επισκέφθηκε το 1668, ούτε για τον μεγάλο Έλληνα Βεργιώτη ιατροφιλόσοφο και ποιητή, τον Ιωάννη Κωττούνιο (1572-1657) που είχε πεθάνει διάσημος στην Ιταλία έντεκα μόλις χρόνια πριν. Πάντως δεν μπορούμε να μην υπογραμμίσουμε το ότι ανάμεσα στα σπουδαιότερα προσκυνήματα των μουσουλμάνων της Βέροιας του 17ου αι., που μνημονεύει, είναι και ο τάφος ενός ποιητή, γιατί αυτό μαρτυρεί ότι και οι μουσουλμάνοι της Βέροιας του 17ου αι. είχαν κάποιο επίπεδο.

ΛΑΟΣ, 24,31-1-1998

ΟΙ ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΙΚΕΣ ΣΥΝΟΙΚΙΕΣ
ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ

Σύμφωνα με τον Εβλιγιά Τσελεμπή, στη Βέροια το 1668, όταν την επισκέφτηκε, υπήρχαν δεκαέξι μουσουλμανικές συνοικίες και δεκαέξι τζαμιά. Η αντιστοιχία αυτή μας οδηγεί στο συμπέρασμα πως σε κάθε συνοικία αντιστοιχούσε ένα τζαμί. Το συμπέρασμα αυτό έρχεται σε κάποια αντίθεση με την πληροφορία ότι μέσα στον τουρκικό τομέα της παλιάς Βέροιας υπήρχαν τρεις μόνο συνοικίες, η συνοικία της Κορυφής της Αγοράς (Τσιαρσί Μπασί), η συνοικία του Σινάν Μπέη και η συνοικία του τεκέ του Μπαμπά, ενώ από διάφορες μαρτυρίες, ανάμεσα στις οποίες και παλιές φωτογραφίες, πληροφορούμαστε ότι τα τζαμιά "μέσα από τα τείχη" της τουρκοκρατούμενης Βέροιας ήταν, μαζί φυσικά και με τις εκκλησίες που είχαν καταληφθεί, έφτά, τα εξής: 1. Το τζαμί της Νίκης ή του Νικητή (Χουνκιάρ), δηλαδή η Παλιά Μητρόπολη, 2. Το Φιριντζή ή Καζαντζή κ.λπ. τζαμί, η εκκλησία της Αγίας Παρασκευής, 3. Το τζαμί του Τσελεμπή Σινάν Μπέη, το γνωστό ως Ορτά τζαμί, δηλαδή κεντρικό τζαμί, 4. Το Μπογιαλή τζαμί, το οποίο είναι πιθανόν το αναφερόμενο από τον Εβλιγιά Τσελεμπή ως τζαμί του Μαχμούτ Εφέντη, 5. Ένα τζαμί στην οδό Μιαούλη, που από καιρό έχει μετατραπεί σε ιδιωτική κατοικία, 6. Ένα τζαμί στη νότια πλευρά της Πλατείας Ωρολογίου κοντά στη γωνία που σχηματίζεται προς την οδό Μάρκου Μπότσαρη. Του τζαμιού αυτού υπάρχουν φωτογραφίες που μαρτυρούν την ύπαρξή του, κάποτε, γιατί τώρα δεν υπάρχει τίποτε από αυτό.

Αυτά τα δύο ανώνυμα τώρα τζαμιά δεν αποκλείεται να είναι τα τζαμιά του Μουφτή και του Εμίρ, τα οποία αναφέρονται από τον Εβλιγιά Τσελεμπή ή κάποια που πήραν τη θέση εκείνων. 7. Το έβδομο τζαμί, που μνημονεύεται από τον Εβλιγιά Τσελεμπή επώνυμα, είναι το τζαμί του Μουσά Τσελεμπή, το οποίο προηγουμένως ήταν εκκλησία των Αγίων Αποστόλων. Στη θέση αυτού του τζαμιού υπάρχει τώρα το γνωστό ως τζαμί του Μενδρεσέ στην περιοχή του Βήματος του Αποστόλου Παύλου. Με το τζαμί αυτό υπάρχει κάποιο πρόβλημα, αν βρισκόταν μέσα

Οι συνοικίες αυτές ονομάζονταν "Κιουτσούκ Μπέη" (Μικρού Μπέη), Cedid (Νέα) και Ayna Binari (Κρυσταλλοπηγή) και βρίσκονταν οι δύο πρώτες πάνω (δυτικά) από την πλατεία Ωρολογίου και η τρίτη στην περιοχή των Λαδόμυλων.

Αν προστεθούν και οι τρεις αυτές, οι χωρίς τζαμιά, στις δεκατρείς με τζαμιά, τότε οι συνοικίες οι μουσουλμανικές φτάνουν τις δεκαέξι, όσες δηλαδή ήταν εκείνες που είχε μετρήσει ο Εβλιγιά Τσελεμπή. Αυτό βέβαια δε σημαίνει ότι οι συνοικίες των τελευταίων χρόνων του 19ου αιώνα ήταν ακριβώς οι ίδιες με εκείνες του 1668.

Για την ιστορία του πράγματος θα πρέπει να σημειώσουμε και τα εξής:

1. Το δυτικό τμήμα της συνοικίας της Πόρτας του Νερού (Su carusu ή Su carisi) κάτω από τους Στρατώνες, ήταν γνωστό και ως "Αράπ Μαλεσί", δηλαδή "ο Μαχαλάς του Αράπη", επειδή εκεί κατοικούσαν αράπηδες μουσουλμάνοι, που αποχώρησαν με την ανταλλαγή των πληθυσμών, μετά τη μικρασιατική εκστρατεία και καταστροφή.
2. Νέα (Cedid) ονομάστηκε η συνοικία που απλωνόταν δεξιά και αριστερά της γνωστής τώρα οδού ως 16ης Οκτωβρίου, όταν αυτή η οδός χαλικοστρώθηκε, αφού, όπως φαίνεται από παλιές φωτογραφίες, ευθυγραμμίστηκε και γενικά ευπρεπίστηκε. Η πληροφορία αυτή χρειάζεται μάλλον περισσότερη τεκμηρίωση, γιατί, αν επαληθευτεί, τότε θα έχουμε την περίπτωση της γέννησης μιας νέας συνοικίας στο χώρο μιας παλιάς, εφόσον η "Νέα" δεν ήταν παρά ένα τμήμα της "Σου Καπουσού".
3. Οι κάτοικοι της συνοικίας της Κρυσταλλοπηγής, σύμφωνα με όσα μου είπε ο αγαπητός μου φίλος ο κυρ Γιάννης Αλεξιάδης, ήταν Τουρκόγυφτοι. Αυτοί φαίνεται ότι είχαν πιο κοντά τους τον τεκέ του Μπαμπά, του οποίου ο μιναρές ήταν ο 14ος της Βέροιας.

ΛΑΟΣ, 18-2-1998

**ΟΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΕΣ ΣΥΝΟΙΚΙΕΣ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ
ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ**

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΝ ΕΒΛΙΓΙΑ ΤΣΕΛΕΜΠΗ

"Η πόλη (Βέροια) βρίσκεται σε μία ανοιχτωσιά με λάκκους και λόφους. Έχει συνολικά τέσσερις χιλιάδες σπίτια με κεραμίδια, με αμπέλια και κήπους και σε κάθε σπίτι τρέχει ζωογόνο νερό. Είναι ωραία αρχοντικά, εύπορα και διακοσμημένα, δίπατα, χτισμένα με πέτρα. Από όλες οι πιο περίφημες κατοικίες είναι το σεράι του Μπεκίρ Εφέντη, το σεράι του Μουσταφά Αγά. Αυτά είναι τα περίφημα σπίτια. Συνολικά υπάρχουν δεκαέξι μουσουλμανικές συνοικίες. Έχει συνολικά δεκαπέντε συνοικίες απίστων Ελλήνων (Rum), Σέρβων, Βουλγάρων και "Λατίνων". Συνολικά έχει δύο ομάδες Εβραίων. Οι πιο πολλοί είναι Εβραίοι "Frani" (Frani=Sepharadin;).

Το παραπάνω κείμενο είναι ένα απόσπασμα από το "Ταξιδιωτικό του Τούρκου περιηγητή και συγγραφέα Εβλιγιά Τσελεμπή, ο οποίος επισκέφτηκε τη Βέροια και την περιοχή της στα 1668 (δεύτερο μισό του 17ου αιώνα).

Για τις μουσουλμανικές συνοικίες της Βέροιας γράψαμε σε προηγούμενα σημειώματα.

Πάντως, σύμφωνα με τα κτηματολογικά τεφτέρια της Βέροιας, που συντάχτηκαν στα τέλη του 19ου αιώνα, οι μουσουλμανικές συνοικίες της την εποχή αυτή ήταν 12 (ή 13, αν συμπεριληφθεί σ' αυτές και η Απέναντι Γειτονιά-Καρσί Μαχαλάς).

ΟΙ ΕΝΟΡΙΕΣ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟ 1892 ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΑ

Και, ενώ οι μουσουλμανικές συνοικίες της Βέροιας φαίνεται ότι λιγόστεψαν στα χρόνια που πέρασαν μετά την επίσκεψη του Εβλιγιά Τσελεμπή (στα 1668), οι χριστιανικές παρουσιάζονται

στα τέλη του 19ου αιώνα αυξημένες κατά μία, δεκαέξι δηλαδή, τότε που ο μητροπολίτης Κοσμάς Ευμορφόπουλος (1892-1895) προχώρησε σε αναδιάρθρωση της Εκκλησίας της Βέροιας, ενώνοντας τις παλιές δεκαέξι ενορίες (συνοικίες) σε τέσσερα τμήματα.

Η διαίρεση της Βέροιας σε τέσσερα τμήματα (μεγάλες ενορίες-συνοικίες) κράτησε από το 1892 ως το 1903, όταν ο μητροπολίτης Κωνσταντίνος Ισαακίδης (1895-1906) τα αύξησε κατά δύο, έκανε δηλαδή τα τμήματα (ενορίες-συνοικίες) έξι, όσα είναι και στις μέρες μας, στην "εντός των τειχών" βέβαια πόλη.

Σύμφωνα με τον Κανονισμό της Ορθοδόξου Ελληνικής Κοινότητας της πόλεως Βεροίας του 1892, τα τέσσερα τμήματα (ενορίες-συνοικίες της Βέροιας) είχαν την παρακάτω σύνθεση:

α. Τμήμα Μητροπόλεως. Αποτελούνταν από τις ενορίες Μητροπόλεως, Φανερωμένης, Αγίου Νικολάου (Φραντζή ή Σφραντζή), Κυριωτίσσης και Αγίου Δημητρίου. Σύνολο ενοριών 5.

β. Τμήμα Αγίου Ιωάννου (Ελεήμονος). Αποτελούνταν από τις ενορίες Αγ. Ιωάννου Ελεήμονος, Χρυσοπολιτίσσης, Προφήτου Ηλίου και Μακαριωτίσσης. Σύνολο ενοριών 4.

γ. Τμήμα Αγίων Αναργύρων. Αποτελούνταν από τις ενορίες των Αγ. Αναργύρων και Αγ. Παταπίου. Σύνολο ενοριών 2.

δ. Τμήμα Αγίου Αντωνίου. Αποτελούνταν από τις ενορίες Αγ. Αντωνίου, Αγίου Γεωργίου, Ταξιάρχων, Δεξιάς, Ακαταμαχήτου. Σύνολο ενοριών 5.

Από το άθροισμα λοιπόν των ενοριών, που αποτέλεσαν τα τέσσερα τμήματα (μεγάλες ενορίες) της Βέροιας του 1892, συνάγεται ότι ως τότε (άγνωστο όμως από πότε) υπήρχαν στη Βέροια δεκαέξι ελληνικές χριστιανικές ενορίες.

Με τον Κανονισμό της Ορθ. Ελληνικής Κοινότητας Βεροίας του 1903 τα τμήματα της Εκκλησίας της Βέροιας έγιναν, όπως προσημειώθηκε, έξι (6) με την εκ νέου ανεξαρτητοποίηση της παλιάς ενορίας της Κυριώτισσας και των παλιών ενοριών του Αγίου Γεωργίου και Παναγίας Δεξιάς, που αποτέλεσαν το πέμπτο (5ο) και έκτο (6ο) τμήμα αντίστοιχα.

Στις έξι αυτές παλιές ενορίες (τμήματα) της "εντός των τειχών" παλιάς Βέροιας, τώρα πρέπει να προστεθούν και πέντε

ενορίες που βρίσκονται στις εκτός των τειχών συνοικίες: 1. Αγίας Τριάδας Πανοράματος, 2. Αναλήψεως-Αγ. Νεκταρίου Παπάγου, 3. Αγίας Παρασκευής Καλλιθέας, 4. Αγίων Κωνσταντίνου-Ελένης και Οσίου Νικοδήμου Εργατικών Κατοικιών και 5. Αγίου Αθανασίου.

Η σύγχρονή μας Βέροια έχει για την ώρα έντεκα ενορίες. Αν όμως προστεθούν σ' αυτές και οι ενορίες των Συνοικισμών της Λαζοχωρίου, Ταγαροχωρίου και Μέσης, αλλά και των Κοινοτήτων, που σύμφωνα με τον "Καποδίστρια" ενώνονται μ' αυτήν, τότε σίγουρα θα ξεπεράσουν τις είκοσι.

Σύμφωνα με έντυπο, στο οποίο παρουσιάζονται "Αναλυτικά στοιχεία των Νέων Ο.Τ.Α. ανά Νομό" και δημοσιεύματα στον τοπικό Τύπο, ο Δήμος Βεροίας εις το εξής θα περιλαμβάνει και τις παρακάτω Κοινότητες και Οικισμούς: 1. Γεωργιανών-Λευκόπετρας, 2. Καστανέας-Μικρής Σάντας, 3. Κάτω Βερμίου (Σελίου), 4. Κουμαριάς-Ξηρολιβάδου, 5. Ράχης, 6. Τριποτάμου-Κομνηνίου, 7. Αγίας Βαρβάρας (Βαρβάρες), 8. Ασωμάτων και 9. Προφήτη Ηλία (οικισμός Δ.Ε.Η.).

Η Βέροια λοιπόν μεγαλώνει και αν υπήρχαν κάποιοι δημότες της που δεν την ήξεραν πολύ καλά και ως τώρα, από δω και πέρα σίγουρα θα υπάρχουν περισσότεροι.

Κάτι όμως πρέπει να γίνει, για να γνωρίσουν οι δημότες το Δήμο τους και προπάντων τα νέα παιδιά, η νέα γενιά. Κάτι πρέπει να γίνει για να αποκτήσουν όλοι οι δημότες της Βέροιας συνείδηση Βεροιαίου, ανεξάρτητα από ποιά Κοινότητα ή ποιόν οικισμό κατάγονται, για να γίνει κάποτε η συνένωση ουσιαστική και να μην παραμείνει τυπική. Σημαντικό ρόλο οπωσδήποτε θα αναλάβουν τα Σχολεία, όλα κάθε βαθμίδας.

Η ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΤΟΥ ΣΟΥΛΤΑΝΟΥ ΜΕΧΜΕΤ Δ' ΣΤΗ ΒΕΡΟΙΑ

Ένα χρόνο περίπου έπειτα από τον Εβλιγιά Τσελεμπή γύρω στα 1669 επισκέφτηκε τη Βέροια ο σουλτάνος Μεχμέτ Δ' (1642-1692), ο οποίος αποκαλούνταν Γαζής (=νικητής) και Αβτζής (=κυνηγός).

Κάνοντας μία παρέκβαση, αξίζει να παρουσιάσουμε ένα από τα σημειώματα του κώδικα 567 ή 547 του Μετοχίου του Παναγίου Τάφου στην Κωνσταντινούπολη, το οποίο αναφέρεται στην επίσκεψη που προσημειώθηκε, γιατί μεταξύ των άλλων μνημονεύεται και το σεράϊ "του Πεκίρ εφέντη", προφανώς "του Μπεκίρ εφέντη", το οποίο είχε μνημονεύσει και ο Εβλιγιά Τσελεμπή ως ένα από τα "περίφημα" σπίτια της Βέροιας του 1668.

"Εν έτει ζροζ μηνί Δεκεμβρίω κα' ήλθεν ο σουλτάν Μειμέτις εις την Βέρροϊαν και οικόνευσεν εις του Μειμέταγα του Εμίνι το σαράγι και ο καϊμακάμης εις τον Πεκίρ εφέντη και το χάλκι εις όλα τα οσπήτια ρωμαίων και τουρκών και εκάθησεν ημέρας ιη' και πάλιν εγύρισεν εις την Λάρισαν και τα όσα επέρασεν ο κόσμος από τα κυνήγια, από ακαστασίας του βασιλέως αδύνατον γραφή παραδούναι, διότι έως και ταις γυναίκες του ήφερν".

Ήρθε λοιπόν στη Βέροια στα 1669 ο σουλτάνος Μεχμέτ Δ', ο κυνηγός για να κυνηγήσει έχοντας μαζί του όλη την ακολουθία του, ακόμη και τις γυναίκες του χαρεμιού του. Έμεινε δεκαοχτώ (ιη') νυχτοήμερα και έκανε τους Βεργιώτες, Τούρκους και Ρωμιούς, που τον φιλοξένησαν, θέλοντας και μη, να αναστενάξουν.

Σε μια παλιά φωτογραφία της Βέροιας φαίνονται μερικά αρχοντικά κονάκια, των υψηλά ισταμένων Τούρκων, προφανώς στην Πλατεία Ωρολογίου. Άραγε κάποιο από αυτά να ήταν το σεράϊ του Μπεκίρ Εφέντη ή του Μειμέτ Αγά ή του Μουσταφά Αγά;

Αλλά κι αν είχαν διασωθεί ως τη δεκαετία του 1960, τώρα δεν υπάρχουν πια, όπως δεν υπάρχουν τα αρχοντικά των Ρωμιών, "το Βικελάδικο", "της Ρακτιβανούδας", του "Σιορ Μανωλάκη", όπως δεν υπάρχουν πια και αρκετές βυζαντινές και μεταβυζαντινές εκκλησιές που θυσιάστηκαν στο βωμό της αντιπαροχής ή του σχεδίου πόλεως για να γίνει η ζωή κάποιων πιο "ωραία" έστω κι αν η πόλη γινόταν έτσι πιο άσχημη και πιο ασήμαντη.

Αλήθεια, μπορεί η ζωή να είναι ωραία μέσα σε μια πόλη άσχημη και ασήμαντη;

Η απάντηση είναι σίγουρα όχι. Η αλήθεια, αυτή έγινε επιτέλους κατανοητή. Οι κατοικούντες την πανέμορφη (κάποτε) και γεμάτην ιστορικές μνήμες αυτήν πόλη φαίνεται ότι είναι πια αποφασισμένοι (οι περισσότεροι) να την ξαναμορφώνουν με κάθε θυσία και να περισώσουν όσα από τα παλιά της μνημεία απόμειναν, βαριά τραυματισμένα οπωσδήποτε τα πιο πολλά, όπως είναι και ο αρχαίος δρόμος που ήρθε στο φως του ήλιου στην οδό Μητροπόλεως.

Ο αρχαίος αυτός δρόμος με τα αχνάρια των χιλίων οκτακοσίων περίπου χρόνων επάνω στα ιερά μάρμαρά του, πέρα από τις άλλες ιστορικές μνήμες που κουβαλά, σηματοδοτεί και την πορεία του Αποστόλου Παύλου προς το Ιερό Βήμα. Γιατί ο δρόμος, δε χωράει αμφιβολία, είναι αρχαιότερος από τα μάρμαρά του και κάποια από αυτά μαρτυρούν ότι πριν χρησιμοποιηθούν στο οδόστρωμα ήταν τοποθετημένα σε κάποια άλλα κτίρια της πολυπάθης Βέροιας. Δεν είναι λοιπόν σκέτες αρχαίες πέτρες. Είναι ιερά λείψανα και ως τέτοια πρέπει να αντιμετωπίζονται.

ΛΑΟΣ, 22-4-1998

ΟΙ ΝΑΟΙ ΤΗΣ ΕΝΤΟΣ ΤΩΝ ΤΕΙΧΩΝ ΒΕΡΟΙΑΣ ΜΕ ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΗ ΣΕΙΡΑ

Αν και έχω παρουσιάσει σε παλιότερα σημειώματά μου στον τοπικό Τύπο, ξανασημειώνω για κάποιους φίλους αναγνώστες που μου το ζήτησαν τα ονόματα και τις οδούς όλων των βυζαντινών και μεταβυζαντινών εκκλησιών και παρεκκλησιών της εντός των τειχών Βέροιας, ζητώντας συγνώμη για την παρέκβαση απ' όσους αναγνώστες αναγκαστούν να ξαναδιαβάσουν γνωστά πράγματα.

1. Αγ. Αναργύρων Κοσμά και Δαμιανού, "Μεγάλοι Άγιοι Ανάργυροι". Λεωφόρος Ανοίξεως.
2. Αγ. Αναργύρων Κ. Και Δ. "Μικροί Άγιοι Ανάργυροι", οδ. Ιεραρχών.

3. Αγ. Αναργύρων Κ. και Δ., Νέος ναός, Λ. Ανοίξεως δίπλα στους παλιούς Μεγάλους Αγίους Αναργύρους.
4. Αγίου Αποστόλου Ανδρέα, ενορίας Αγ. Γεωργίου, οδ. Βερμίου.
5. Αγ. Απ. Ανδρέα, ενορ. Κυριώτισσας, οδ. Ρήγα Φεραίου.
6. Αγ. Άννας, ενορ. Αγ. Ιωάνν. Ελεήμονος, οδ. Πρ. Ηλιού.
7. Αγ. Άννας, ενορ. Αγ. Αναργύρων, οδ. Ήρας.
8. Αγίου Αντωνίου του Νέου του Βεροιαίου (ενοριακός, πλατεία Αγ. Αντων.).
9. Αγίας Βαρβάρας, οδ. Κονίτσης και Τρεμπεσίνας.
10. Αγ. Βασιλείου, οδ. Παύλου Μελά.
11. Αγ. Βλασίου, οδ. Περδίκκα.
12. Αγ. Γεωργίου, ενοριακός, οδ. Αγίου Γεωργίου.
13. Αγ. Γεωργίου, "Άγιος Γεώργιος ο Μικρός", οδ. Δαβάκη.
14. Αγ. Γεωργίου άρχοντος Γραμματικού, οδ. Κονίτσης και Αγ. Αντωνίου.
15. Αγ. Δημητρίου, οδ. Αγ. Δημητρίου.
16. Αγ. Διονυσίου του Ολυμπίου, πάροδος (ανώνυμη της Κοντογεωργάκη).
17. Προφήτη Ηλία, οδ. Ιπποκράτους, μέσα σε ακάλυπτο, πίσω από την Εθνική Τράπεζα.
18. Αγίων Θεοδώρων, οδ. Καστανιάς.
19. Αγ. Ιωάννου Ελεήμονος, ενοριακός, οδ. Βενιζέλου.
20. Αγ. Ιωάννου Θεολόγου, "Μέγας Θεολόγος", οδ. Βενιζέλου.
21. Αγίων Κηρύκου και Ιουλίττας, οδ. Κοντογεωργάκη.
22. Αγ. Νικολάου Μακαριώτισσας, γωνία Κοντογεωργάκη-Δαβάκη.
23. Αγ. Νικολάου ενορ. Παναγίας Δεξιάς, οδ. Δημοσθένους.
24. Αγ. Νικολάου Αμόλευτου ή του Καλοκρατά, οδ. Κόδρου.
25. Αγ. Νικολάου Λαμαρινά ή του μοναχού Ανθίμου, οδ. Κονίτσης.
26. Αγ. Νικολάου Γουρναρά ή Γουρνών, οδ. Παστέρ.
27. Αγ. Νικολάου και Σπυρίδωνος, Μπουμπόλη, οδ. Δημαρά.
28. Αγ. Νικολάου Ψαρά και Αγ. Φανουρίου, οδ. Μ. Αλεξάνδρου.
29. Παναγίας Βαλτεσινής, πάροδος Ιεραρχών.
30. Παναγίας Γοργοϋπηκόου-Γοργής, οδ. Πατρ. Ιωακείμ.
31. Παναγίας Δεξιάς, οδοί Δημοσθένους και Π. Δεξιάς.

32. Π. Ευαγγελίστριας (Ευαγγελισμού Θεοτόκου), οδ. Κοντογεωργάκη.
33. Έξω Παναγιάς, (Υπαπαντής του Χριστού) οδ. Βενιζέλου, στην πλατεία Κόρακα.
34. Παναγιάς Κυριώτισσας και Αγίου Σάββα (ενοριακός), οδ. Μυτηλέα.
35. Παναγιάς Παλαιοφορίτισσας, Λ. Ανοίξεως προς οδό Πιερών.
36. Παναγιάς Περίβλεπτης, Η Περίβλεπτος, οδ. Μπιζανίου.
37. Παναγιάς Φανερωμένης, οδ. Πατρ. Ιωακείμ δίπλα στη Μητρόπολη.
38. Παναγιάς Χαβιαρά, οδ. Αγίου Αντωνίου.
39. Παναγιάς Χρυσοπολίτισσας-Αγίου Σπυριδώνος-Αγίου Νικολάου Ξυλοτραβηχτή & Αγίου Ελευθερίου, οδ. Βενιζέλου.
40. Παναγούδας, Υπαπαντής του Χριστού, ενор. Κυριώτισσας, γωνία Περδίκκα και Μυτηλέα.
41. Αγίας Παρασκευής Μακαριώτισσας, οδ. Δαβάκη, κοντά στην Πυροσβεστική Υπηρεσία.
42. Αγίας Παρασκευής, ενор. Π. Δεξιάς, οδ. Δημοσθένους.
43. Αγίου Παταπίου, οδ. Καπετάν Αγρα και Εδέσσης.
44. Αγίων Πέτρου και Παύλου (Παλιά Μητρόπολη), οδ. Κεντρικής.
45. Αγίων Πέτρου και Παύλου (Νέα Μητρόπολη), γωνία οδών Μητροπόλεως και Πατριάρχου Ιωακείμ.
46. Αγίου Προκοπίου, οδ. Λυκούργου, κοντά στην πλατεία Κόρακα.
47. Αγ. Στεφάνου, οδ. Κοντογεωργάκη.
48. Χριστού, "Αναστάσεως Χριστού", γωνία Μητροπόλεως και Κοντογεωργάκη.
49. Χριστού Αντιφωνητού, οδ. Τρύφωνος, σε ακάλυπτο πίσω από το Ταχυδρομείο.
50. Χριστού Μεταμορφώσεως "Άγιος Σωτήρης", οδ. Μ. Αλεξάνδρου.
51. Χριστού Παντοκράτορος "ο Παντοκράτορας", οδ. Μητροπόλεως.

Μαζί με τους πενήντα ένα ναούς της "εντός των τειχών" Βέροιας θα μπορούσαν να συναρριθμηθούν και τα δυο παλιά κουβούκλια που έγιναν στις θέσεις ναών που καταστράφηκαν,

όπως του Αγίου Νικολάου του Φραντζή ή Σφραντζή, στο προαύλιο του παλιού Γυμνασίου-Δημαρχείου και των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης στην οδό Δημητρίου Βικέλα καθώς και ο ναϊσκος της Αγίας Αναστασίας της Φαρμακολύτριάς, που έγινε πριν από ένα χρόνο περίπου, την Κυριακή των Βαΐων του 1997, στη νοτιοδυτική άκρη της αυλής των Αγίων Αναργύρων (Λεωφόρος Ανοίξεως), και φυσικά το Άγιο Βήμα του Αποστόλου των Εθνών Παύλου (οδ. Μαυρομιχάλη), έστω κι αν μπορεί να βρισκόταν έξω από τα τείχη της αρχαίας Βέροιας.

ΓΕΙΤΟΝΙΕΣ ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ

1. "... Την κατά την γειτονίαν του Σκωρονύχου αυλήν μου, εν η και ποιούμαι την οίκησιν, εις ην και την θεϊαν και πάνσεπτον ανεδομησάμην μονήν...".
2. "... Τον υιόν μου Θεόδωρον τον Σαραντηνόν αφήμι το ζωνάριόν μου το άσυρτον, υπέρπυρα εξήκοντα, τον αυτόν Σαραντηνόν αφήμι τα οσπήτιά μου τα ανώτατα, απερ έχω εις την Προβατιανήν...".

Τα παραπάνω είναι δύο αποσπάσματα από τη διαθήκη του Βεροιαίου άρχοντα Θεοδώρου Σαραντηνού, η οποία συντάχθηκε τον Οκτώβριο του 1326.

Από το πρώτο απόσπασμα μας γίνεται γνωστό το όνομα μιας γειτονιάς της Βέροιας των αρχών του 14ου αιώνα, της γειτονιάς "του Σκωρονύχου", στην οποία κατοικούσε ο Θεόδωρος Σαραντηνός.

Από το ίδιο απόσπασμα πληροφορούμαστε ότι ο Θεόδωρος Σαραντηνός μετέτρεψε την κατοικία του αυτή, στη γειτονιά του Σκωρονύχου, σε μοναστήρι, αφού έχτισε σε ακάλυπτο χώρο της ναό προς τιμήν του προστάτη του Αγίου Ιωάννου του Προδρόμου και Βαπτιστού του Χριστού. (Το όνομα του προστάτη του Αγίου αναγράφεται αρκετές φορές στη διαθήκη του Θεοδώρου Σαραντηνού).

Από το δεύτερο απόσπασμα πληροφορούμαστε ότι ο Θεόδωρος Σαραντηνός είχε "οσπήτια ανώπατα" (=σπίτια με πάνω πάτωμα) και σε μια άλλη περιοχή της Βέροιας, γειτονιά ή

προάστιο, δεν διευκρινίζεται δυστυχώς, η οποία ονομαζόταν "Προβατιανή". Αν η "Προβατιανή" βρισκόταν μέσα από τα τείχη της Βέροιας, τότε πρόκειται για τη δεύτερη γειτονιά της βυζαντινής πόλης, που μας είναι γνωστή. Αν βρισκόταν έξω από τα τείχη, τότε μαθαίνουμε το όνομα ενός προαστίου της βυζαντινής Βέροιας.

Η ΓΕΙΤΟΝΙΑ... ΤΗΣ ΠΕΤΡΑΣ

"Εν τω πῶοείν με την απογραφικὴν αναθεώρησιν... εὖρον μεταξύ άλλων και την κατά το Ἅγιον Ὅρος του Ἄθω διακειμένην σεβασμίαν μεγάλην βασιλικὴν μονήν, την εις ὄνομα τιμωμένην της πανυπεράγνου ημῶν Θεομήτορος και επικεκλημένην του Βατοπεδίου, ἔχουσαν εντός της Θεοσώστου πόλεως Βερροίας... μονῦδριον εις μετόχιον, τιμῶμενον μεν εις ὄνομα του τιμίου ενδόξου προφήτου Προδρόμου και Βαπτιστοῦ Ἰωάννου και επικεκλημένον της Πέτρας...".

Το παραπάνω κείμενο είναι απόσπασμα από το Πρακτικό του απογραφέα Κωνσταντίνου Μακρηνού, το οποίο γράφτηκε το Μάιο του 1338.

Στο απόσπασμα αυτό βλέπουμε ότι έπειτα από δώδεκα χρόνια από τη χρονολογία γραφής της διαθήκης του Θ. Σαραντηνού (1326) το μοναστήρι του Τιμίου Προδρόμου, που είχε ιδρύσει αυτός μέσα στη Βέροια, στη γειτονιά του Σκωρονύχου, αποκαλείται μοναστήρι "της Πέτρας". Βλέπουμε δηλαδή ότι είχε χρειαστεί μια προσωνυμία για να ξεχωρίζει ίσως από ένα άλλο μοναστήρι της Βέροιας, αφιερωμένο επίσης στον Τίμιο Πρόδρομο, εκείνο "του Προδρόμου του Ασπιέτου". Βέβαια μας προβληματίζει το γεγονός της προσωνυμίας του μοναστηριού του Θεοδώρου Σαραντηνού, επειδή δεν έχει, όπως φαίνεται τουλάχιστον, καμία σχέση ούτε με τον ιδρυτή του ούτε με τη γειτονιά στην οποία είχε χτιστεί, εκτός κι αν δεχτούμε ότι το λαϊκό όνομα της γειτονιάς του Σκωρονύχου ήταν "η γειτονιά της Πέτρας" από κάποια πέτρα (=βράχο) που ήταν ίσως το χαρακτηριστικό της σημάδι.

Αν ισχύει για την προσωδυμία "Της Πέτρας" αυτό που σημειώθηκε παραπάνω, τότε διαπιστώνουμε ότι και στη Βέροια του 14ου αιώνα συνέβαιναν τα ίδια ή παραπλήσια με όσα συμβαίνουν και σήμερα σχετικά με κάποιες ονομασίες περιοχών, οικισμών, πλατειών, που αλλιώς γράφονται στα επίσημα έγγραφα, κι αλλιώς τα λέει ο πολύς ο κόσμος, όπως για παράδειγμα συμβαίνει με την πολυώνυμη πλατεία της Βέροιας που γράφεται είτε ως "πλατεία Ρακτιβάν" είτε ως "πλατεία Δικαστηρίων" είτε ως "πλατεία Ωρολογίου" κι αν ρωτήσεις κάποιον πού βρίσκονται τα Δικαστήρια, θα σου απαντήσει αυθόρμητα "στο Ρολόι" ή "στην πλατεία στο Ρολόι" κι ας μην υπάρχει ρολόι εδώ και εξήντα χρόνια περίπου.

Κάτι παρόμοιο συμβαίνει και με την παλιά γειτονιά των Εβραίων της Βέροιας, η οποία σε γραπτά κείμενα αναφέρεται ως η "Εβραϊκή Συνοικία", ενώ σε συζητήσεις πολιτών αποκαλείται "η Χάβρα", από το εβραϊκό όνομα της "Συναγωγής", η οποία είναι το χαρακτηριστικότερο κτίσμα της γειτονιάς αυτής.

Πάντως από τα λίγα ονόματα γειτονιών της βυζαντινής Βέροιας που μας είναι ως τώρα γνωστά (Σκωρονύχου ή Πέτρας και Προβατιανή), συμπεραίνουμε με κάθε επιφύλαξη, ότι αυτά δεν ήταν απαραίτητα δεμένα με τους ναούς που υπήρχαν στις γειτονιές, όπως συνέβαινε στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, όταν η καθεμιά γειτονιά έμπαινε κάτω από την προστασία του Αγίου του ενοριακού της ναού, το όνομα του οποίου ήταν σαν τα αρχαία σύμβολα των ασπίδων των διαφόρων πόλεων-κρατών.

ΗΜΕΡΗΣΙΑ, 29-4-1998

ΟΙ ΠΑΛΙΕΣ ΓΕΦΥΡΕΣ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ

Πριν από όχι και πολλά χρόνια και στην Ελλάδα, όπως στα περισσότερα μέρη του κόσμου, οι γέφυρες ήταν αληθινά αρχιτεκτονήματα, ώσπου στα χρόνια του τσιμέντου και του γρήγορου πλουτισμού έγιναν κι αυτές σαν τις σύγχρονές τους πολυκατοικίες, άχαρα κατασκευάσματα, για πρακτική μόνο χρήση, να τις περνάς για να πας στη δουλειά σου χωρίς να

γυρνάς τα μάτια σου επάνω τους, αφού δεν είναι για να τις βλέπεις.

Οι νεότερες γενιές θα έμεναν με την εντύπωση ότι στον τόπο αυτό με τα ορμητικά ποτάμια οι άνθρωποι ποτέ δεν νοιάζονταν να κάνουν όμορφες γέφυρες, αν δεν υπήρχε η πέτρινη μονότοξη γέφυρα στην περιοχή της Παναγίας Δεξιάς κι αν δεν έκαναν στα τελευταία χρόνια την εμφάνισή τους, σε βιβλία κυρίως, παλιές φωτογραφίες των πέτρινων γεφυρών της Βέροιας, που αφανίστηκαν από μία φοβερή κατεβασιά του Τριπόταμου μια νύχτα του Δεκέμβρη του 1935.

Η ΘΕΟΜΗΝΙΑ ΤΟΥ 1935

Η πλημμύρα του Τριπόταμου του 1935 ήταν για τις γέφυρες της Βέροιας ό,τι η πυρκαγιά του 1864 για αρκετές από τις εκκλησιές της. Αλλά ενώ η πυρκαγιά του 1864 έγινε ακόμη και δημοτικό τραγούδι, με το οποίο μάλιστα φορτώθηκαν οι ευθύνες σε δύο επιφανείς Βεροιαίους, που προκάλεσαν την κατάρτα του Μητροπολίτη Θεόκλητου, η πλημμύρα φάνηκε σα να λησμονήθηκε γρήγορα μέσα στον προεκλογικό πυρετό, που δημιούργησαν οι βουλευτικές εκλογές της 26ης Ιανουαρίου του 1936.

Αυτήν την εντύπωση σχηματίζει οπωσδήποτε όποιος ξεφυλλίζει την "αρχαιοτέραν των εν Βεροία εφημερίδων", η οποία ονομαζόταν "ΑΣΤΗΡ ΒΕΡΡΟΙΑΣ".

Στο φύλλο της 12ης Δεκεμβρίου 1935 όλη η πρώτη σελίδα είναι αφιερωμένη στη "θεομηνία της προχθεσινής νυκτός Δευτέρας" (Δευτέρα 9 Δεκεμβρίου 1935) με τίτλο: Η ΠΛΗΞΑΣΑ ΤΗΝ ΒΕΡΡΟΙΑΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΠΑΡΧΙΑΝ ΜΑΣ ΣΥΜΦΟΡΑ.

Κάτω από τον τίτλο και πριν από την "πλήρη περιγραφή του επί τόπου μεταβάντος συντάκτου μας" (του ΑΣΤΕΡΑ), δίνεται το μέγεθος των καταστροφών με τις εξής αδρές γραμμές.

"Όλαι αι γέφυραι αι συνδέουσαι την πόλιν με τας πέραν του Τριποτάμου συνοικίας κατεστράφησαν. Δεκάδες οικιών κατέρρευσαν. Οι περισσότεροι των υδρομύλων, ελαιοτριβείων και υδροτριβείων κατεστράφησαν ή υπέστησαν μεγάλας βλάβας.

Τα Νηματοουργεία "Βέρμιον" και Χατζηνικολάκη υπέστησαν μεγάλης ζημίας. Το εργοστάσιον ηλεκτροφωτισμού υπό τα ύδατα. Κολοσιαίαι αι καταστροφαί. Εσημειώθησαν και ανθρώπινα θύματα". (Η καθαρεύουσα σ' όλο το μεγαλείο της!).

Στο επόμενο φύλλο τα σχετικά με την πλημμύρα βρίσκονται κιόλας στις μέσα σελίδες για να εξαφανισθούν σχεδόν εντελώς στο μεθεπόμενο, της 8ης Ιανουαρίου του 1936, όταν κυρίαρχο θέμα είναι πια, όπως ήδη προσημειώθηκε, οι βουλευτικές εκλογές της 26ης Ιανουαρίου του 1936.

ΠΟΤΕ ΚΑΙ ΠΩΣ ΞΕΚΙΝΗΣΕ ΤΟ ΚΑΚΟ

Σύμφωνα πάντα με τον ΑΣΤΕΡΑ ΒΕΡΟΙΑΣ το κακό ξεκίνησε από το απόγευμα της Κυριακής, 8ης Δεκεμβρίου 1935.

"Η συνεχώς από της εσπέρας της παρελθούσης Κυριακής πιπτουσα βροχή εξέσπασε εις βιαιότατην θύελλαν μετά ραγδαιοτάτης βροχής από της 4ης απογευματινής ώρας της Δευτέρας μέχρι του μεσονυκτίου της αυτής ημέρας εξακολουθήσασα με ολιγωτέραν έντασιν καθ' όλην την διάρκειαν της Τρίτης. Συνεπεία της ραγδαιοτάτης ταύτης βροχής, ο διαρρέων την πόλιν Τριπόταμος υπερεξεχείλισε καθώς και οι διαρρέοντες άλλοι ποταμοί, τα ορμητικά δε αυτών ύδατα ανελθόντα εις 15 και 20 μέτρα και πλέον παρέσυρον παν το προστυχόν. Την 7ην εσπερινήν ώραν της Δευτέρας διεκόπη ο ηλεκτροφωτισμός της πόλεως των υδάτων κατακλυσάντων το εργοστάσιον ηλεκτροφωτισμού, τα ορμητικά δε ύδατα παρασύραντα την άνω των στρατώνων γέφυραν παρέσυραν και τον κάτωθεν της γέφυρας κεντρικόν σωλήνα υδρεύσεως, ούτω δε η πόλις εστερήθη και του ποσίμου ύδατος..."

Σύμφωνα λοιπόν με τον συντάκτη του ΑΣΤΕΡΑ, η πλημμύρα ήταν αποτέλεσμα μιας "ραγδαιοτάτης βροχής", που κράτησε περίπου οκτώ ώρες. Η καταιγίδα αυτή βέβαια ήταν η εξέλιξη μιας δωδεκάωρης βροχόπτωσης που είχε προηγηθεί.

Το γεγονός αυτό μπορούμε να πούμε ότι μας θυμίζει τις μεγάλες πλημμύρες και καταστροφές σε διάφορες περιοχές της Ελλάδας, που έγιναν στο πρόσφατο παρελθόν και οφείλονταν

από τη μια μεριά σε ραγδαιότατες βροχοπτώσεις και από την άλλη σε ανθρώπινα λάθη ή παραλείψεις.

Επειδή είναι "κοινό μυστικό" ότι και η πλημμύρα του 1935 όπως και εκείνη του 1979, για την οποία ίσως μιλήσουμε άλλη φορά, οφειλόταν ως ένα σημείο και σε ανθρώπινα λάθη και παραλείψεις, όπως ήταν για παράδειγμα η αδιαφορία για την κατάσταση που επικρατούσε μέσα στην κοίτη και στις όχθες του Τριποτάμου (άναρχη βλάστηση, ετοιμόρροπα δένδρα κ.λπ.) είναι καλό τα προηγούμενα παθήματα να μας γίνουν μαθήματα, ώστε να πάρουμε τα μέτρα μας για να μην επαναληφθεί παρόμοια συμφορά, όσο βέβαια εξαρτάται από μας.

"ΑΙ ΕΠΙ ΤΟΥ ΤΡΙΠΟΤΑΜΟΥ ΓΕΦΥΡΑΙ ΠΑΡΕΣΥΡΘΗΣΑΝ ΑΠΑΣΑΙ"

Όμως ας μπούμε στο κύριο θέμα μας, που είναι "οι παλιές γέφυρες της Βέροιας" κι ας δούμε τί γράφει σχετικά μ' αυτές ο συντάκτης του ΑΣΤΕΡΑ.

"Αι επί του Τριποτάμου γέφυραι παρesyρθησαν άπασαι (στο σημείο αυτό λείπει δυστυχώς μια σειρά που κόπηκε κατά τη βιβλιοδεσία και υπάρχει κάποια ασάφεια) (αι) ευρισκόμεναι επί της δημοσίας οδού Βεροίας-Κοζάνης, αι παρά το εργοστάσιον "Βέρμιον" ιδιωτική και δημοτική τοιαύτη, η ιδιωτική του εργοστασίου ήτο σιδηρά, δύο γέφυραι παρά την Μπαρμπούταν, ετέρα παρά το Κιόσκι και άλλη παρά τα σφαγεία.

Η παρά την Καραχμέτην λιθίνη γέφυρα άνωθεν της οποίας διήλθε το ύδωρ κατέστη ετοιμόρροπος, ούτω δε απεκλείσθησαν τελείως αι πέραν του ποταμού συνοικίαι. Η επί της σιδηροδρομικής γραμμής γέφυρα του Τριποτάμου υπέστη μεγάλας ζημίας.

Η επί της επαρχιακής οδού Βεροίας-Ναούσης γέφυρα του Τριποτάμου (Μόδιας) ελαφράς μόνον ζημίας υπέστη λόγω της αλλαγής της κοίτης του ποταμού.

Τα ύδατα του Τριποτάμου κατερχόμενα ορμητικώς και μη ευρίσκοντα διέξοδον λόγω του ότι αι δίοδοι προς την κεντρικήν διώρυγα είχαν φραχθεί δια ξύλων, σιδηρών, δένδρων,

πασσάλων κ.λπ.... κατέκλυσαν τα χωρία Λυκογιάννη, Αγία Μαρίνα, Γιάνισσα (Άγιος Γεώργιος), Αγγελοχώριον και Κάτω Κοπανός, προξενήσαντα μεγάλας ζημίας...".

Η ΜΟΝΟΤΟΞΗ ΓΕΦΥΡΑ ΒΕΡΟΙΑΣ-ΣΕΛΙΟΥ

Το κακό λοιπόν άρχισε από σημεία πολύ κοντινά στις πηγές του Τριποτάμου. Από τη στιγμή που η πρώτη γέφυρα έγινε έρμαιο της οργής του, είχε προδιαγραφεί όπως φαίνεται και η μοίρα των άλλων.

Πρώτη πέτρινη μονότοξη γέφυρα, η οποία παρασύρθηκε από τα νερά του Τριποτάμου, αλλά που υπάρχει φωτογραφία της στα χέρια μας, ήταν εκείνη του δρόμου προς Ξερολίβαδο-Κουμαριά-Σέλι. Όπως φαίνεται από τη φωτογραφία, ήταν όμορφο και γερό κατασκεύασμα, αλλά το μειονέκτημά της ήταν η θέση της. Βρισκόταν χαμηλά μέσα στο φαράγγι που στο βάθος του ρέει ο Τριποτάμος, άνετα τα περισσότερα χρόνια. Ίσως και τα φουσκωμένα νερά του, από την καταιγίδα, να χωρούσαν να περάσουν κάτω από τη μεγαλόπρεπη καμάρα της, αν δεν υπήρχαν όλα τα άλλα φερτά υλικά, που κατά πάσα πιθανότητα στάθηκαν η αιτία του εκ θεμελίων ξεριζώματός της. Όμως αν γι' αυτή τη γέφυρα μπορεί κάποιος να αμφιβάλλει, δεν έχει περιθώρια αμφιβολίας για καμιά από τις πιο κάτω. Δεν έφταιγε μόνο η ποσότητα του νερού, ίσως μάλιστα αυτή να μην έκανε ζημιά, αν δεν την έκαναν επικίνδυνη τα όσα τη συνόδευαν, πλάσματα της φύσης και κατασκευάσματα ανθρώπων, δέντρα, βράχια, υδρόμυλοι, νεροτριβιές, στάβλοι, κ.λπ..

Η ΜΟΝΟΤΟΞΗ ΓΕΦΥΡΑ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΣΤΡΑΤΩΝΩΝ

Δεύτερη πέτρινη μονότοξη καμαρωτή γέφυρα ήταν εκείνη που ο συντάκτης του Αστέρα την τοποθετεί "άνω των στρατώνων". Αυτή η γέφυρα, που βρισκόταν λίγο παρακάτω απ' αυτήν που τώρα συνδέει τη Βέροια με το συνοικισμό

"Πανόραμα", λέγεται ότι έμοιαζε με εκείνην "την παρά την Καραχμέτην" αλλά ήταν σαφώς χαμηλότερη. Όταν παρασύρθηκε κι αυτή, πήρε μαζί της και τον αγωγό του υδραγωγείου, ο οποίος στηριζόταν επάνω της και η πόλη έμεινε χωρίς το νερό του Ασπρονεριού.

Η ΔΙΤΟΞΗ ΓΕΦΥΡΑ ΤΟΥ ΦΟΥΡΝΑΡΗ

Τρίτη στη σειρά παλιά γέφυρα ήταν η δίτοξη πέτρινη γέφυρα, "η παρά το Κιόσκι" κατά τον ΑΣΤΕΡΑ ή "η γέφυρα του Φούρναρη", σύμφωνα με την επιγραφή μιας κάρτας της τουρκοκρατίας.

Όταν τα μεταφερόμενα υλικά έφραξαν τις καμάρες της και το νερό φούσκωσε και έφτασε λίγο πιο κάτω από "το τζαμί του Φούρναρη" ή "του Κωτσή Μπέη", ακούστηκε ένας φοβερός τριγμός, όπως μου είπαν αυτόπτες και αυτήκοοι μάρτυρες, και έπειτα όλο εκείνο το γραφικότατο κατασκεύασμα διαλύθηκε εις τα εξ ων συνετέθη και χάθηκε μέσα στα οργισμένα κύματα του Φέρωνα-Τριποτάμου.

Ευτυχώς που και η γέφυρα "του Φούρναρη" όπως και εκείνη "του Σελιού", μας άφησε φωτογραφία της, καθώς και "της Μπαρμπούτας", για την οποία θα γράψουμε αμέσως πιο κάτω. Είναι κρίμα που δεν έχουμε καμιά φωτογραφία "της γέφυρας των στρατώνων" και της γέφυρας "της Βασίλισσας Βεργίνας", που να χρονολογούνται πριν από τον μοιραίο εκείνο Δεκέμβρη του 1935.

Η ΓΕΦΥΡΑ ΤΗΣ ΜΠΑΡΜΠΟΥΤΑΣ

Είναι, οπωσδήποτε, η πιο γνωστή από τις παλιές γέφυρες της Βέροιας, γιατί είναι η μόνη πια που συντροφεύεται ακόμη από ένα ομώνυμο εξοχικό κέντρο. Κάποτε βέβαια ήταν περισσότερο ονομαστή για τη βρύση με το πηγαίο νερό, που ήταν δίπλα της στη νότια όχθη, απ' την οποία ξεδιψούσαν οι

περισσότεροι Βεργιώτες, όταν για τον έναν ή τον άλλο λόγο δεν λειτουργούσε το υδραγωγείο.

Το δροσερό νερό της Μπαρμπούτας το ήθελε η παράδοση να έχει και μαγικές ιδιότητες. Όποιος ξένος το έπινε, γινόταν γαμπρός Βεργιώτης. Η Μπαρμπούτα ως πηγή υπάρχει ακόμη, είναι όμως πολύ λίγοι εκείνοι που τολμούν να πιουν το νερό της, γιατί δεν θεωρείται πια καθαρό.

Αξίζει να σημειωθεί ότι υπάρχουν παλιές φωτογραφίες, που δείχνουν τη γέφυρα της Μπαρμπούτας διαφορετική στη μια από την άλλη. Οι αλλαγές της γέφυρας μπορεί να οφείλονταν σε καταστροφές της από πλημμύρες ή από την πολλή χρήση.

Έπειτα από την ολοκληρωτική καταστροφή το 1935 της ως τότε ξύλινης γέφυρας στη θέση της κατασκευάστηκε αργότερα μια τσιμεντένια, η οποία μόνο ζημιές έπαθε από την πλημμύρα του 1979. Μετά τις επιδιορθώσεις της η τσιμεντένια γέφυρα της Μπαρμπούτας λειτουργεί κανονικά.

Η ΓΕΦΥΡΑ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΙΣΣΑΣ ΒΕΡΓΙΝΑΣ

Σύμφωνα με την παράδοση, που λέει ότι η Βασίλισσα της Βέργιας, η Βεργίνα, έπεσε στο ποτάμι, για να μην την πιάσουν αιχμάλωτη οι Τούρκοι, από μια γέφυρα, που από τότε πήρε το όνομά της "η γέφυρα της Βασίλισσας Βεργίνας", η γέφυρα αυτή του Τριπόταμου έχει τη μεγαλύτερη ιστορία από όλες τις άλλες γέφυρες της Βέροιας, αφού πρέπει να υπήρχε στα τέλη του 14ου ή στις αρχές του 15ου αιώνα, όταν άρχιζε για τη Βέροια η τουρκοκρατία.

Ήταν ως το 1935 που την πήρε κι αυτήν ο Τριπόταμος, ξύλινη κατασκευή, που ασφαλώς ανανεωνόταν, όταν πάλιωνε και γινόταν επικίνδυνη.

Τώρα, εδώ και αρκετά χρόνια, είναι σιδερένια και ασφαλοστρωμένη. Καθόλου παραδοσιακή.

Μαζί με την ξύλινη, όπως προσημειώθηκε, "γέφυρα της Βασίλισσας Βεργίνας", ο οργισμένος Τριπόταμος άρπαξε, όπως λέγεται, και τη μαρμάρινη ομώνυμη βρύση, που τη συντρόφευε και τις πέτρες των τοίχων, του γειτονικού αρχοντόσπιτου, το

οποίο απόμεινε σαν μετέωρο να πατάει μόνο επάνω, σύμφωνα με αυτόπτες μάρτυρες, στις ξύλινες κολόνες του.

Η ΜΟΝΟΤΟΞΗ ΓΕΦΥΡΑ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΔΕΞΙΑΣ

Έκτη στη σειρά είναι η γέφυρα της περιοχής της Παναγίας Δεξιάς, από την οποία, όπως μου είπαν, περνάει κάθε χρόνο η πομπή του Επιταφίου της Ενορίας του Αγίου Γεωργίου-Π. Δεξιάς, ένα θέαμα εντυπωσιακό. Η γέφυρα αυτή από το συντάκτη του ΑΣΤΕΡΑ ΒΕΡΟΙΑΣ αποκαλείται "η παρά την Καραχμέτην" και με μία δόση υπερβολής αναφέρεται ότι είχε γίνει ετοιμόρροπη, ενώ το ακριβέστερο είναι πως από αυτήν είχε απομείνει σχεδόν απείραχτη μόνο η καμάρα της, ενώ όλο το άλλο υλικό της είχε αρπαχτεί από τα ορμητικά νερά του Τριπόταμου που είχαν περάσει από πάνω της.

Μαζί με τις περισσότερες πέτρες της γέφυρας της Παναγίας Δεξιάς ο Τριπόταμος εξαφάνισε το 1935 και το εξοχικό κέντρο "Καραχμέτη" και την ομώνυμη βρύση με το κρύο νερό, μια από τις επώνυμες βρύσες της παλιάς Βέροιας.

Η βρύση "Καραχμέτη" ήταν ίσως κτίσμα, προσφορά μνήμης κάποιου μουσουλμάνου, που ονομαζόταν Καρά-Αχμέτ (ο μαύρος ή ο άγιος ή το παλικάρι ο Αχμέτ) και έδωσε, όπως φαίνεται, το όνομά της στην εξοχική αυτή περιοχή, αλλά και στη γέφυρα, κάνοντας να λησμονηθεί το παλιότερο όνομα που πρέπει να ήταν "γέφυρα του Σινάν Μπέη".

Γιατί η μονότοξη αυτή πέτρινη γέφυρα, κατά πάσα πιθανότητα, είναι η μόνη, ως τώρα τουλάχιστον, που μπορεί να ταυτιστεί με αναφερόμενη από τον Τούρκο περιηγητή και συγγραφέα Εβλιγιά Τσελεμπί, ο οποίος επισκέφθηκε τη Βέροια το 1668. Το εγκώμιό της, έκφραση θαυμασμού του Τούρκου περιηγητή, που προαναφέρθηκε, δεν νομίζω ότι αφήνει αμφιβολίες για την ταυτότητά της. Πρέπει να είναι "η υποδειγματική γέφυρα του Σινάν Μπέη" και να χρονολογείται ή στις 23.12.1585 ή στις 11.12.1586. Αυτή η χρονολογία συμπεραίνεται από χρονόγραμμα που έφερε η γέφυρα, σύμφωνα με τη μαρτυρία του Εβλιγιά Τσελεμπί.

Το ότι ο Τούρκος περιηγητής δεν μνημονεύει καμία άλλη από τις γέφυρες της Βέροιας σε συνδυασμό με τη φράση τη σχετική με τη γέφυρα του Σινάν Μπέη, στην οποία λέει πως αυτή βρισκόταν στο δημόσιο δρόμο, μας επιτρέπει να υποθέσουμε ότι από τη γέφυρα αυτή μπήκε στη Βέροια προερχόμενος από τη Νάουσα. Ενώ το ότι δεν αναφέρει τις δύο άλλες δίτοξες πέτρινες γέφυρες της Βέροιας, "τη γέφυρα του Φούρναρη" και τη "γέφυρα του Σταυρού ή του Χατζηκάβουρα", μας υποχρεώνει να υποθέσουμε ότι αυτές χτίστηκαν έπειτα από το 1668.

Η ΔΙΤΟΞΗ ΓΕΦΥΡΑ ΤΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ Η ΤΟΥ ΧΑΤΖΗΚΑΒΟΥΡΑ

Η οργή του Τριποτάμου δεν καταλάγιασε ούτε μπροστά στη δίτοξη γέφυρα, απ' την οποία γινόταν η κατάδυση του Τιμίου Σταυρού κατά τον Αγιασμό των Υδάτων την ημέρα των Θεοφανείων. Την άρπαξε κι αυτήν συθέμελα.

Η γέφυρα αυτή, που συνέδεε τη Βέροια με τις περιοχές που βρίσκονταν πέρα από τις βόρειες όχθες του Τριποτάμου, Νάουσα, Έδεσσα, Γιαννιτσά σε φωτογραφία, που υπάρχει στην Ιστορία της Βέροιας του Α.Ε. Χριστοδούλου, αναγράφεται ως γέφυρα "του Σταυρού ή του Χατζηκάβουρα", ενώ ο Συντάκτης του ΑΣΤΕΡΑ το 1935 την αποκαλεί "η παρά τα σφαγεία γέφυρα", επειδή δίπλα της βρίσκονταν τότε τα σφαγεία.

Στο ύψωμα που υπήρχε στα νότια της γέφυρας "του Σταυρού" βρισκόταν ένα από τα εξοχικά κέντρα της παλιάς Βέροιας, το γνωστό "ΜΟΥΑΡΙΦ" ή "ΜΑΡΙΦ". Με το τούρκικο αυτό όνομα, που σημαίνει ΓΝΩΡΙΜΟΣ (μα-ρούφ) ή μάλλον ΓΝΩΡΙΜΙΑ (μου-αρεφέ), φαίνεται ότι ήταν γνωστή όλη η περιοχή που απλωνόταν από τη διασταύρωση των δρόμων Βέροιας-Θεσσαλονίκης και Βέροιας-Νάουσας, ως το Κτηνιατρείο. Το τούρκικο όνομα του εξοχικού κέντρου εξακολουθούσε να χαρακτηρίζει την περιοχή και όταν είχε γίνει σ' αυτήν το Δημοτικό Κοιμητήριο (δεκαετία του 1920), ώσπου το εκτόπισε ο Άγιος Αθανάσιος με την εκκλησιά του, που ιδρύθηκε στα 1930.

Ας σημειωθεί ότι στην περιοχή αυτή γινόταν κάποτε και οι αγοραπωλησίες ζώων (ζωοπάζαρο).

Η ΓΕΦΥΡΑ ΒΕΡΟΙΑΣ-ΝΑΟΥΣΑΣ

"Η γέφυρα του επαρχιακού δρόμου Βέροιας-Νάουσας" στην περιοχή της "Μόδιας" δεν πρέπει να είναι πολύ παλιά. Κατασκευάστηκε μάλλον γύρω στις αρχές του εικοστού αιώνα, όταν άρχισαν και στην περιοχή μας να κυκλοφορούν αυτοκίνητα, οπότε οι παλιές γέφυρες "του Φούνναρη" και "του Σταυρού" δεν ήταν πια κατάλληλες για το νέο συγκοινωνιακό μέσο.

Η γέφυρα αυτή, σύμφωνα με το συντάκτη του ΑΣΤΕΡΑ ΒΕΡΟΙΑΣ, μόνο ελαφρές ζημιές έπαθε από την πλημμύρα του 1935, γιατί ο Τριπόταμος βρήκε διέξοδο προς τα βόρεια και μπήκε σε νέα κοίτη. Παρέμεινε λοιπόν σε χρήση, μετά την αποκατάσταση φυσικά των ελαφρών ζημιών, όπως ήταν και πριν το 1935, ώσπου τα τελευταία χρόνια απέκτησε μεγαλύτερο πλάτος για να ανταποκρίνεται καλύτερα στην αυξημένη κίνηση.

Η περιοχή της γέφυρας Βέροιας-Νάουσας ήταν παλιότερα γνωστή ως "Μόδια".

Το τοπωνύμιο αυτό είναι κατά πάσα πιθανότητα λατινικής προέλευσης και μάλλον παράγεται από το λατινικό ουσιαστικό *modius* ή *modium*. Ο μόδιος (*modius*) και το μόδιον ή το μόδι (*modium*) ήταν στα ελληνορωμαϊκά, τα βυζαντινά αλλά και τα χρόνια της τουρκοκρατίας, γνωστή μονάδα μετρήσεως σιτηρών κυρίως αλλά και χωραφιών.

Δεν αποκλείεται να συνδέεται το τοπωνύμιο "Μόδια" με το τοπωνύμιο της γειτονικής περιοχής "Φόρος" αν και θα περιμέναμε να υπήρχε κατά συνέπεια και δεύτερη "Μόδια" κοντά στον Παλαιόπορο, στην νοτιοανατολική πλευρά της Βέροιας, στην περιοχή της εκκλησίας της Παναγιάς της Παλαιοφορίτισσας.

"Η γέφυρα της Μόδιας" δεν αποκλείεται να είναι σύγχρονη με την παλιά γέφυρα του δρόμου Βέροιας-Κοζάνης, η οποία

βρίσκεται κοντά στο Έξοχικό Κέντρο "Ψαροπούλα", δίπλα στην καινούργια και πιο πλατιά που χρησιμοποιείται τώρα.

ΟΙ ΝΕΕΣ ΓΕΦΥΡΕΣ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ

Από τις νέες γέφυρες της Βέροιας, αυτή που βρίσκεται τώρα στην περιοχή της γέφυρας "του Σταυρού" σίγουρα δεν είναι αντάξια της θέσης της.

Βέβαια όλη η περιοχή "του Ιορδάνη", όπως λέγεται το τμήμα αυτό του Τριπόταμου, στα τελευταία χρόνια υποβαθμίζεται επικίνδυνα και, αν πάει έτσι, σε λίγα χρόνια "δε θα βλέπεται" αν κι εδώ υπάρχει και ο περίφημος λαξευτός τάφος των Ελληνιστικών Χρόνων.

Όμως, για να μην κατηγορηθούμε ότι γκρινιάζουμε "από κεκτημένη ταχύτητα", σημειώνουμε πως η γέφυρα που έγινε πριν από λίγα χρόνια στην περιοχή της γέφυρας "του Φούρναρη" είναι καμαρωτή και αληθινά ωραία, αν και κάπως χαμηλή.

Ας ελπίσουμε ότι δεν θα έρθει και κατά δω "το Ελ Νίνιο" και ότι ο Τριπόταμος δεν θα ξαναθυμώσει ή κι αν τον πιάσουν πάλι τα μεράκια του και μας ξαναγίνει κουβαλητής (Φέρων), δεν θα βρει τίποτε μέσα στην κοίτη του δικό μας, κτίσμα απερισκεψίας, αυθαιρεσίας ή αλαζονείας, για να το αρπάξει και να μας ταπεινώσει πάλι.

Πάντως όσο κι αν φουσκώσει, μάλλον δεν θα μπορέσει να φτάσει τη γέφυρα της οδού Θερμοπυλών, που μακάρι να ήταν και τόσο όμορφη όσο είναι ψηλή.

Η ΓΕΦΥΡΑ ΤΗΣ Β. ΒΕΡΓΙΝΑΣ ΗΤΑΝ ΚΛΑΣΤΡΟΓΕΦΥΡΑ;

Εντύπωση προξενεί στον αναγνώστη "του Αστέρα της Βέροιας" ότι δεν διατυπώνεται καμιά μομφή ούτε εναντίον των τότε δημοτικών αρχών, ούτε εναντίον του κράτους ως υπευθύνων για τα αίτια των καταστροφών από τη μεγάλη

θεομηνία, όπως συνήθως γίνεται και όχι εντελώς αδικαιολόγητα, στις μέρες μας. Σχετικά με το Δήμο μάλιστα αναφέρεται ότι δραστηριοποιήθηκε και ανέθεσε σε γνωστό τότε εργολάβο την κατασκευή ξύλινης γέφυρας "παρά την βρύσην της Βασίλισσας Βεργίνας". Η γέφυρα αυτή έγινε μέσα σε λίγες ώρες και έτσι αποκαταστάθηκε η επικοινωνία με την Απέναντι Γειτονιά.

Η ευκολία με την οποία έγινε η ξύλινη γέφυρα της Βασίλισσας Βεργίνας με βάζει σε πειρασμό να σημειώσω κάτι που περνάει από τη σκέψη μου κάθε φορά που ασχολούμαι με την περιοχή του κάστρου της Βέροιας και ειδικότερα με το χώρο το γνωστό ως "Πλατεία Ωρολογίου", στον οποίο βρισκόταν η μια από τις δύο ακροπόλεις που είχε η Βέροια στα τελευταία βυζαντινά της χρόνια και ο Πύργος-Παλάτι της Βασίλισσας Βεργίνας.

Σκέφτομαι δηλαδή μήπως στο σημείο αυτό, όπου βρίσκεται και "η γέφυρα της βασίλισσας Βεργίνας", εδώ που ο Τριπόταμος έχει τόσο βάθος, ώστε να μην είναι εύκολα διαβατός, αλλά όχι και τόσο μεγάλο πλάτος, ώστε να μη μπορεί να γεφυρωθεί εύκολα (μήπως) υπήρχε μια καστρογέφυρα, η οποία ήταν κατασκευασμένη έτσι που σε περιόδους πολιορκίας να μπορεί να ανυψώνεται και να κατεβαίνει σε ώρες ανάγκης για να χρησιμεύει ως δίοδος διαφυγής των πολιορκουμένων ή σχεδίων αιφνιδιασμού και αντιπερισπασμού, σε συνδυασμό πάντα με την ύπαρξη και κάποιων λαγυμιών.

Μια τέτοια χρήση είναι πιθανό να συνέδεσε τη γέφυρα αυτή με τις απεγνωσμένες προσπάθειες της "Βασίλισσας Βεργίνας" να αποφύγει την αιχμαλωσία και όταν αυτό φάνηκε ότι ήταν ανέφικτο, με την απόφασή της για την υπέρτατη θυσία, που της εξασφάλισε το πέρασμα στην αθανασία.

Δύο γέφυρες καλαίσθητες, οι οποίες, αν δεν είναι για πρακτικούς λόγους ξύλινες, να μοιάζουν με ξύλινες, είναι, όπως φαίνεται, το απαραίτητο συμπλήρωμα για την ολοκλήρωση της φυσιογνωμίας της διατηρητέας αυτής περιοχής της δεμένης άρρηκτα με τη θρυλική βυζαντινή ηρωίδα της Βέργιας, τη Βασίλισσα Βεργίνα, τους αδικοχαμένους Εβραίους συμπολίτες μας και τη βρύση με το μαγικό νερό, τη Μπαρμπούτα.

Υπάρχουν οι παλιές φωτογραφίες της γέφυρας της Μπαρμπούτας, που μπορεί να χρησιμεύουν για τους μηχανικούς ως πηγές έμπνευσης.

Ο επισκέπτης-προσκυνητής αυτής της περιοχής, της γεμάτης μνήμες, βοηθημένος από βιβλία και ξεναγούς, θα πρέπει να φεύγει σοφότερος, αποστρεφόμενος τον ιμπεριαλισμό και το φασισμό, θύματα των οποίων υπήρξαν και οι Χριστιανοί και οι Εβραίοι Έλληνες της Βέροιας. Να φεύγει λάτρης της ομορφιάς της φύσης, η οποία βοηθάει τον άνθρωπο να ξεπερνά το εφήμερο και να ταυτίζεται με τα αιώνια.

ΛΑΟΣ, 27-3-1998

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Αλεξιάδη Γιάννη, Βεροιώτικες αράδες, Βέροια 1984.
2. Γαβριηλίδη Θωμά:
 - 1) Προσκύνημα στα ιερά της Θεοσώστου πόλεως Βεροίας, Βέροια 1996, Έκδοση Θρακικής Εστίας Βεροίας.
 - 2) Βασίλισσα Βεργίνα, Βέροια 1997.
 - 3) Σάμος Χρυσογόνου, ο ποιητής ετεροθαλής αδελφός του Φιλίππου Ε', εφ. "ΒΕΡΟΙΑ", 18, 25-10-1991.
 - 4) Αρχαίοι Έλληνες Λυρικοί, λογοτεχνική μετάφραση, Βέροια 1975.
3. Δημητριάδη Β., Η Κεντρική και Δυτική Μακεδονία κατά τον Εβλιγιά Τσελεμπή, Θεσ/νίκη 1973.
4. Θεοχαρίδου Ι.Γ., Μια διαθήκη και μια δίκη βυζαντινή, "Μακεδονικά", παρ. 2, Θεσ/νίκη 1962.
5. Καλπακίδου Παντελεήμονος, μητροπ. Βεροίας, Ναούσης και Καμπανίας, Ο πολιούχος της Βεροίας όσιος Αντώνιος ο Νέος, Βερ. 1996.
6. Μελετίδη Γιάννη, Οδοιπορικό στο Συν. Προμηθέας Βεροίας, Βέροια, 1995.
7. Παπαζώτου Θανάση, Η Βέροια και οι ναοί της (11ος-18ος αι.), Αθήνα 1994.
8. Αντώνη Πέτκου, Το δίκτυο υδρεύσεως της Βέροιας, Αρχαιολογικά ανάλεκτα εξ Αθηνών, Τόμος XXII, 1989.
9. Χιονίδη Χ. Γεωργίου, 1) Ιστορία της Βέροιας, τομ. Α', Βέροια 1960, 2) τομ. Β' Θεσ/νίκη 1970, 3) Όσιος Αντώνιος ο Νέος, εκ της μακ. Βερ. βάσει ανεκδότων βυζ. εγγρ. και λανθανόντων στοιχείων, Βερ. 1965, 4) Τρεις κανονισμοί της ΕΟΚ, Βερ. κατά τα τέλη της Τουρκοκρ. ανατ. εκ του Γ' τόμ. των Μακεδονικών, Θεσ/νίκη 1970, 5) Ανέκδοτος ακολουθία του νεομ. Αρσενίου, μητρ. Βεροίας (14ος-15ος αι.) Θεσ/νίκη 1971.
10. Χριστοδούλου Α.Ε., Ιστορία της Βέροιας, Βέροια 1960.
11. Τριπόταμος, το ποτάμι της Βέροιας, εργ. περιβ. ομάδας Φιλίππειου Γυμνασίου Βεροίας, Βέροια 1996.
12. Νέστορα Δημητρίου, Δημοτικά τραγούδια της Λάβας, Βέροια 1994.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Οι βυζαντινές εκκλησίες της Βέροιας που έγιναν τζαμιά

Τα μουσουλμανικά μνημεία της Βέροιας

Οι μουσουλμανικές συνοικίες της Βέροιας

Οι χριστιανικές συνοικίες της Βέροιας στα χρόνια της Τουρκοκρατίας

Οι παλιές γέφυρες της Βέροιας

Βιβλιογραφία

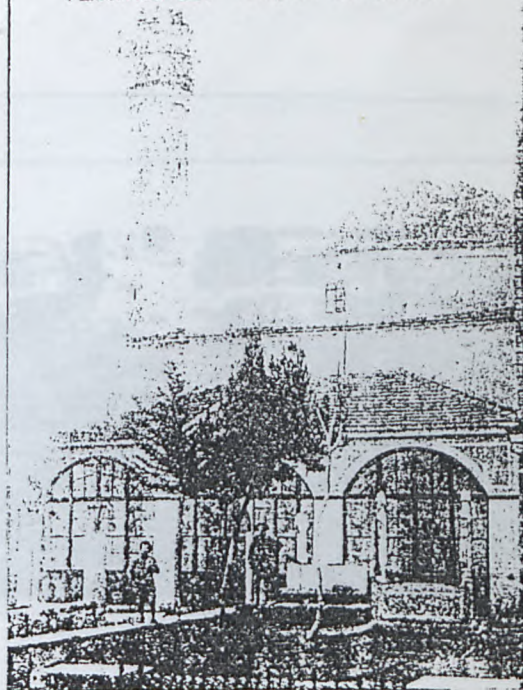
ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

1. Η βυζαντινή μητρόπολη της Βέροιας που μετατράπηκε από τους κατακτητές Τούρκους σε τζαμί με την επωνυμία του Νικητή ή της Νίκης.
2. Το τζαμί του μεντρεσέ που χτίστηκε στη θέση του βυζαντινού ναού των Αγίων Αποστόλων στην περιοχή του Βήματος του Απ. Παύλου.
3. Το τζαμί του μεντρεσέ και δίπλα του το μουσουλμανικό Ιεροδιδασκαλείο (μεντρεσές).
4. Φωτογραφία της τουρκοκρατούμενης Βέροιας, όπου διακρίνονται σε πρώτο πλάνο ο μιναρές του τζαμιού Su Karusu, στο κέντρο (βορειοανατολικά του δικαστικού μεγάρου) οι μιναρέδες των τζαμιών Ορτά (Κεντρικό), της Νίκης ή του Νικητή (βυζαντινή-Παλιά Μητρόπολη) και του Φριντζή (βυζ. ναός Αγίας Παρασκευής). Ο μιναρές που φαίνεται στο δεξιό μέρος της φωτογραφίας πρέπει να ανήκε στο τζαμί της πλατείας Ωρολογίου.
5. Τα τζαμιά της πλατείας Ωρολογίου (μπροστά) και του μεντρεσέ (πίσω).
6. Το τζαμί του Κωστή Μπέη, περιοχή Μπαρμπούτας. Πίσω αριστερά φαίνονται οι πύργοι "της Βασιλίσσας Βεργίνας" και του Ωρολογίου.
7. Τα λουτρά του Σινάν του Αλατά (Δίδυμα λουτρά).
8. Η γέφυρα "του Φούρναρη" (οδός Δήμητρας).
9. Το τζαμί του Κωστή Μπέη. Μπροστά του (νοτιοανατολικά) φαίνεται η γέφυρα και το καφενείο της Μπαρμπούτας.
10. Η γέφυρα και το εξοχικό κέντρο της Μπαρμπούτας μετά την πλημμύρα του 1935.
11. Η γέφυρα της Βασιλίσσας Βεργίνας μετά την πλημμύρα του 1935.
12. Η γέφυρα της Παναγίας Δεξιάς (της Καραχμέτης) πριν από την πλημμύρα του 1935.
13. Η γέφυρα της Παναγίας Δεξιάς μετά την πλημμύρα του 1935.
14. Η γέφυρα του Σταυρού ή του Χατζηκάβουρα στις αρχές του 20ού αιώνα.

1

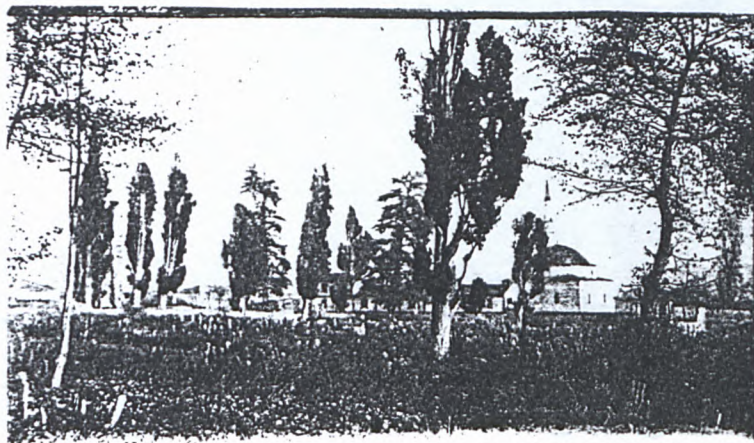

ΒΕΡΡΟΙΑ. Το Τίμειον: Μαρτύριον.
 VERRIA. LA Mosquée: Madressé.

2

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

3

CAMPAGNE D'ORIENT 1914-18 Cimetière Turc de Vezria, Macédoine Serbe
Inv. R. Girardet Fils et Cie, 54, Rue Massard, Marseille

4

170 - Un Coin de VERIA (1916-1975)

5

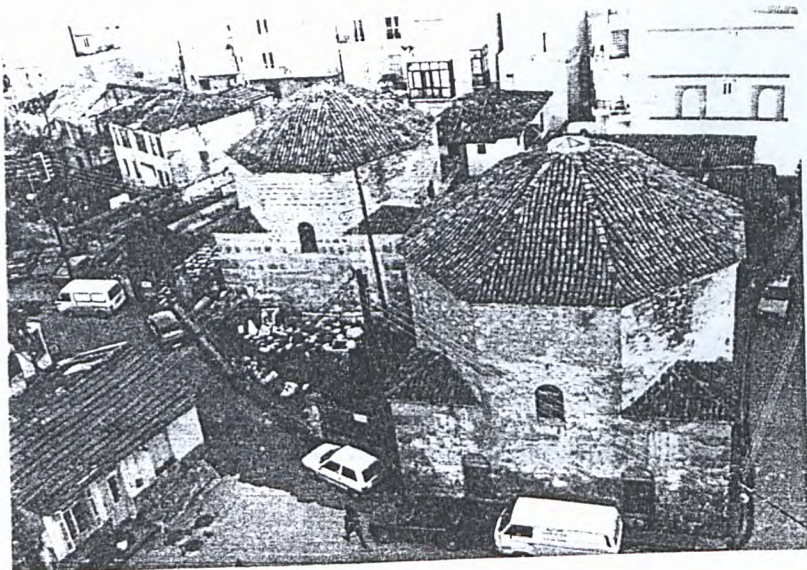

Edif. Rollet, Lyon

VERIA - Panorama

Photogr. P. Zepolj

6

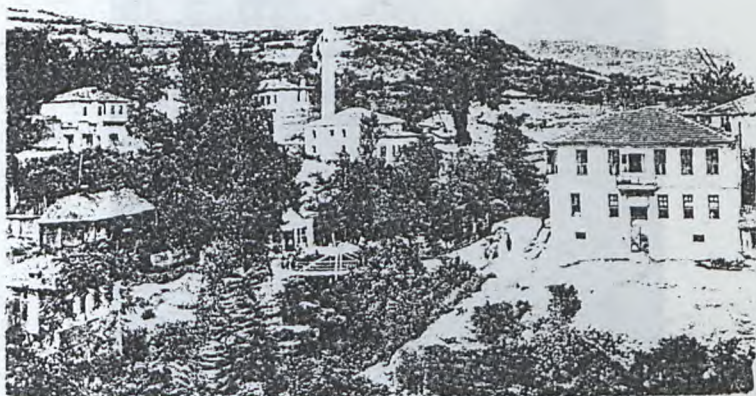
7

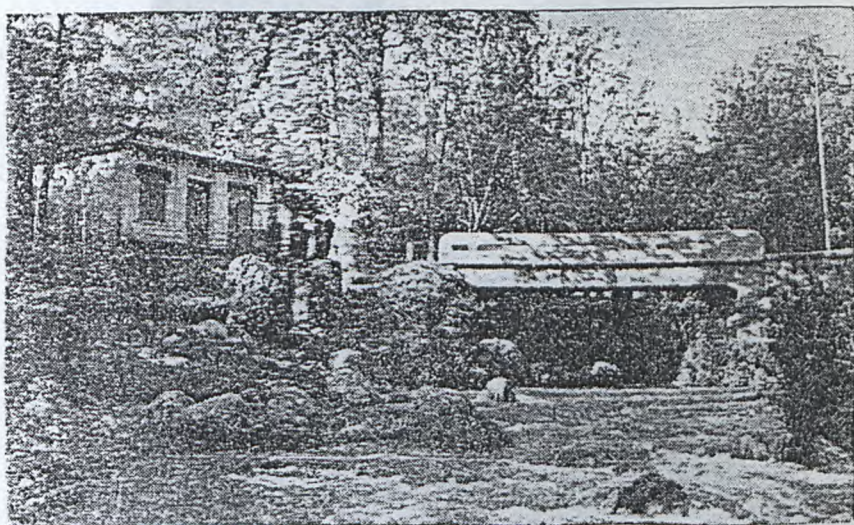
Η Βερόνια - το ποτάμι.

8

Εξόχια ιεροδυσία Μοναστηρία
Βέροιας

9

10

11

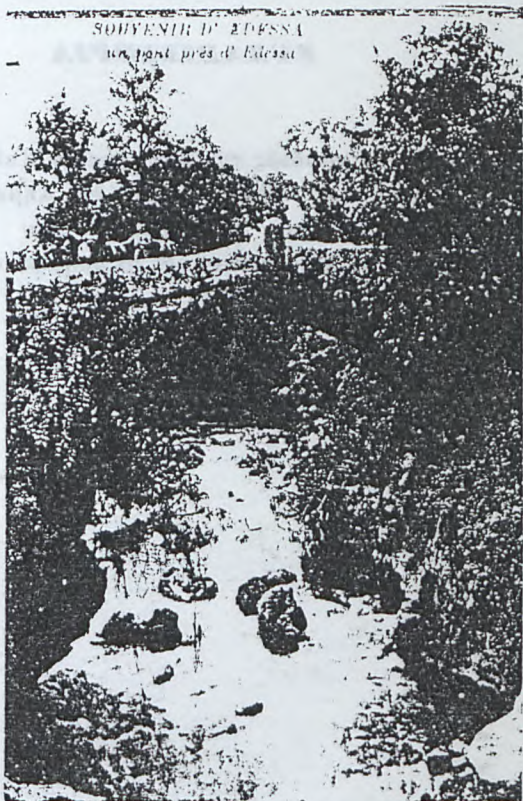

13

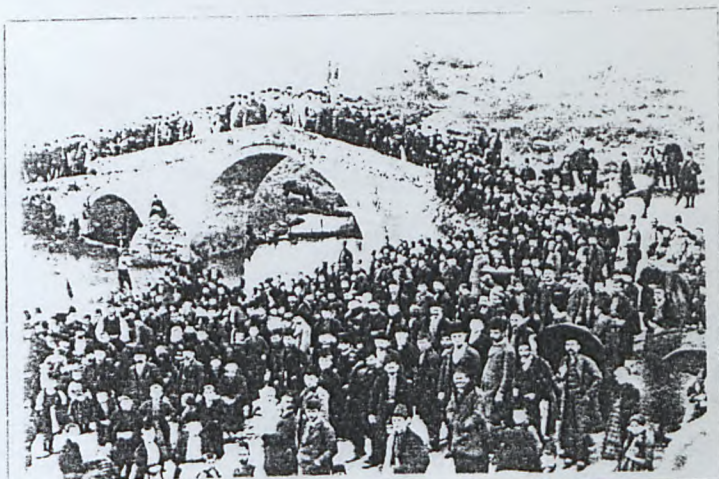
Βέροιας

SOUVENIR D'EDENSA

un pont près d'Edessa

12

14

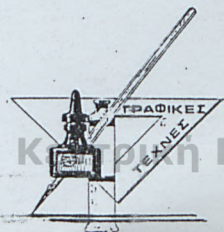
Δημοσία Κεντρική Βιβλιοθήκη Βεροίας

64436

ΕΥΧΑΡΙΣΤΗΡΙΑ

Ευχαριστώ από καρδιάς τον κ. Γεράσιμο Καλλιγά, τη Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βεροίας και τη Δημοτική Επιχείρηση "ΗΦΑΙΣΤΟΣ", για τις φωτογραφίες που μου προσέφεραν αφιλοκερδώς και όλους εκείνους που με βοήθησαν στις έρευνές μου.

Θ.Γ.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ

ΠΟΛΥΓΡΑΦΕΙΣ * ΦΩΤΟΤΥΠΕΣ * ΦΩΤΟΑΝΤΙΓΡΑΦΑ

- * ΜΗΧΑΝΕΣ ΓΡΑΦΕΙΟΥ
- * ΥΛΙΚΑ ΑΝΤΙΓΡΑΦΙΚΑ
- * ΥΛΙΚΑ ΦΩΤΟΤΥΠΙΑΣ
- * ΧΑΡΤΙΚΑ

ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΓΡΑΦΕΙΟΥ

Κώστας Δημ. Κακαρής

Κεντρικής 26 - Τηλ.

ΒΕΡΟΙΑ

64436

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

72650

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας